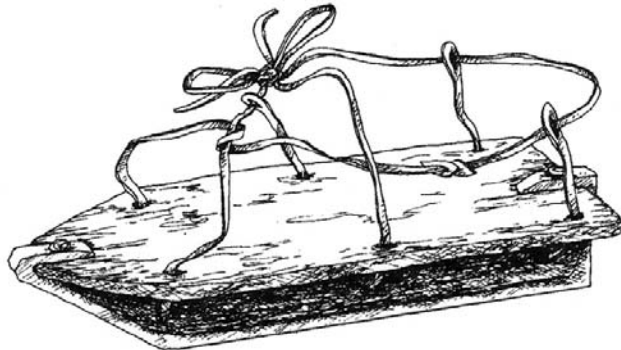
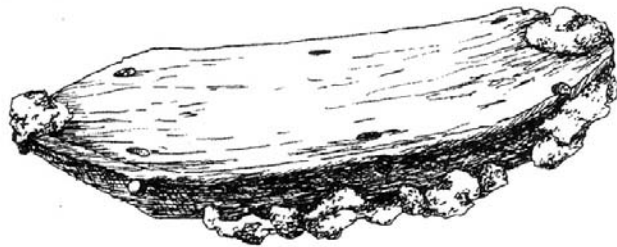

KOUWE DRUKTE

uitgave van

verzamelkring
De Doolster

3e jaargang - nummer 9 - september 2000

Omslagillustraties

Pak een schop, steek hem in de grond en graaf naar het verleden. De heer Goubitz, voormalig medewerker van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB), doet verslag van twee bodenvondsten van schaatsen in Nederland. Welke Dordtse ridder of jonkvrouw heeft hier nog op gereden?

Hou je vast, we maken een sprong van ruim zeshonderd jaar en komen terecht bij de opvouwbare schaatsen van J.E. Martin op de achterzijde van dit blad. Over vooruitgang gesproken! Het betreft een advertentie uit de collectie van Teun Wanink, die er (uiteraard) ook de schaatsen van heeft.

In haar voorwoord verwoordt gastschrijfster Marianne van Zuijlen gevoelens die elke verzamelaar moet kennen. De vrouwen komen toch al goed aan bod: 'tegelneef' Minne Nieuwhof raakt er bijna van ondersteboven en ook Karen Davidse klom in de pen.

Door omstandigheden kunnen we in dit nummer nog geen begin maken met de rubrieken 'Spelletjes op het ijs' en 'Herinneringen aan Elfstedentochten'. Ook het verhaal over de fabriek van Co Lassche in Amstelveen moet nog even in het vriesvak.

De redactie wenst de lezers veel plezier en succes op de verzameldag en veiling op 7 oktober a.s.

Een greep uit de inhoud

blz.

Homo collectans	3
Nederland's oudste schaats	4
Mooie vrouwen rijden op tegels	6
Kolven of slingerspel?	8
De gatschaats van Johannes van Wachem (2)	9
Het Leeuwarder baanvegersreglement	13
Stempelkaart (18) - Henk Werink	17
Vraag en aanbod	17
Martin's opvouwbare schaatsen - no bulk no bother	18
Vitrine (9) - kleurenfoto's van schaatsen, skeelers en een Hindelooper prikslee	20
Krabbelbaantje (3) - Schaatspret en Winterwille in Friesland	22
Belgische schaatsenmakers (3) - Godfrin uit Brussel	25
De combinooor van Jan Kaay	26
Durgerdammer vissers opnieuw in Vollenhove aan wal	28
Pronken met een Hindelooper prikslee	29
De geschiedenis van de skeeler (2) - 1900 tot 1945	30
Stempelkaart (19) - René Diekstra	34
River skate - een klapschaats met klauwen	35
Oproep IJclub De Zilveren Schaats	36
Ingezonden stuk van Karen Davidse	37
Boek & Zopie	37
Van de redactie	39

Bijlagen:

Aankoop verzameling - een toelichting door Bart van de Peppel
Veilingcatalogus
Programma + routebeschrijving Verzameldag 7 oktober 2000

Homo collectans

De schrijver en dichter Nico Scheepmaker heeft in het voorwoord voor de publicatie *Verzamelen is ook een kunst, Twintig verzamelaars over hun hobby (Utrecht: Het Spectrum, 1982)* een aantal treffende, serieuze, relativiserende en hilarische uitspraken gedaan over het verzamelen. Hij rekent zichzelf tot de slordige verzamelaars die steeds een ander verzamelobject nemen. De echte verzamelaars noemt hij gewetensvol, karaktervol en doelgericht die alle tijd en geld dat naast het "gewone" leven overblijft, in het verzamelen stoppen.

Scheepmaker meent dat in ieder mens een verzamelaar zit, van heel klein tot degene die alles wil hebben. Pas echter op voor "verzamelwoede", dan kun je als verzamelaar een bedreiging voor jezelf en je omgeving zijn. Daarentegen is iemand die niets verzamelt, niets ordent en rangschikt en bewaart en toevoegt, iemand die zichzelf iets heel menselijks ontzegt. Ik vind deze uitspraken in grote lijnen trefend, maar er zijn natuurlijk ook kanttekeningen te plaatsen.

De nuancerings binnen de typen verzamelaars ontbreken. Maar in werkelijkheid zijn ze er natuurlijk. Niet iedereen kan (en wil) alle tijd en/of geld in zijn verzameling stoppen. Maar dat kan een verzameling niet minder interessant maken, en zeker niet voor de verzamelaar zelf. Verzamelen is toch niet het kopen van een andere verzameling?

Mij brengt een absoluut niet verwachte vondst elke keer weer in hoger sferen. Ik herinner mij heel goed die keer op een rommelmarkt in Leeuwarden. Plotseling viel mijn oog op een boek met op de voorplaat een klein meisje op schaatsen en de titel *Winterwille*. De Friese versie van Annie Bergsma's *De avonturen van een schaatsenrijdster!* Nooit geweten dat dit boek bestond. En vijf piek voor een heel

goed exemplaar is uiteraard ook heel leuk. En wat is de wereld klein: ooit in het bezit van een meisje uit Drachten, het dorp van mijn kinderjaren. Bij een andere vondst kon ik mijn ogen nauwelijks geloven. Ik snuffel graag in antiquariaten, zomaar, je weet nooit wat je tegenkomt. En daar stond opeens het boek waar ik nooit naar zocht, want het zou wel nooit meer op de markt komen... Het was écht waar *Bouke, de hardrijder* van H. Bruining. In zeer goede staat en meer dan redelijk geprijsd. Ik was (en ben nog steeds) totaal verbluft.

Maar niet alleen de vondsten maken de zoektochten leuk, het zoeken zelf heeft al zijn bekoring. Het zien van andere spullen, de ontmoetingen met wildvreemde mensen waar je toch een band mee hebt omdat ze ook verzamelen.

Thuis geniet je als je schatten weer door je handen gaan bij het ordenen en toevoegen aan je verzameling. En bij het maken van een stukje voor Kouwe Drukke waarbij je herinnering teruggaat naar die keren dat je bij antiquariaten en verzamel- en boekenmarkten zoveel moois hebt gevonden.

Het is interessant je in de details te verdiepen. Je bent dan niet alleen bezig met ijspret in het algemeen, maar geeft het een cultuurhistorische dimensie. Ik leer nog steeds. Ook van de mensen die ik bij De Poolster ontmoet. Dat iedereen op zijn eigen manier verzamelt is nog het meest leuke en verrassend.

Verzamelen is een groot deel van mijn leven geworden, maar (nog) niet overheersend. Maar, om met Nico Scheepmaker af te sluiten, ik leef iedere dag in de blijde verwachting dat er, wie weet, een nieuwe vondst aan m'n collectie kan worden toegevoegd!

Marianne van Zuijlen

Nederland's oudste schaats?

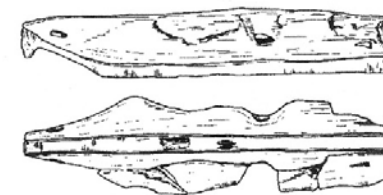
Nee, dat is niet zo'n stuk pijpbeen dat men onderbond. Want dat is een glis, een glijbot waarmee men als bij een slee met een prikstok over het ijs kon glijden. Om te kunnen schaatsen heeft men een scherp-hoekig ijzer nodig voor de afzet.

Bij archeologische opgravingen in Dordrecht in de jaren tachtig, werd een paar schaatsen gevonden (afb. 1a + 1b). Het hout daarvan is nog redelijk intact, hoewel wat vervormd. Het ijzer echter is bij beide schaatsen danig aangetast. Met roestklonten en op enkele plekken is het ijzer zelfs geheel verdwenen.

Waar het ijzer nog intact is, blijkt het 7 mm breed te zijn. En waar het is verdwenen kan men aan de groef in het hout zien hoever het ijzer was ingelaten. Het ijzer is geheel in vorm gesmeed, met een rechte boeg en een haaks achter einde. Zowel voor als achter is het ijzer over het zoolvlak van de schaats teruggesmeed en vastgezet met een ijzeren nagel.

In het hout zitten negen ronde gaten voor het riemwerk. Drie in het hout onder het zoolvlak en zes in het zoolvlak zelf. Op de reconstructietekening (afb. 2) is één der mogelijkheden weergegeven waarop dat riemwerk gelopen zou kunnen hebben. Afbeelding 3 geeft het voorzichtige beeld van de rechter schaats. Daaruit blijkt dat het ijzer iets uit het midden van de zool is geplaatst.

De houtsoort is essen. Naar aanleiding van de stratigrafie van de opgravingsput en de nevenvondsten is dit schaatsenpaar te dateren in de tweede helft van de 13e eeuw!¹⁾

Afbeelding 4:
Reconstructietekening van een paar schaatsen
14e of 15e eeuw
gevonden in de oude hofgracht in Den Haag

In de publicatie *Tussen Hof en Herberg*, van A. Carmiggelt (VOM-reeks 1992 nr 1) staat een houten schaats afgebeeld; afbeelding 25. Deze schaats is opgegraven in Den Haag in een deel van de oude hofgracht. Hij werd gevonden tezamen met vele andere objecten die te dateren zijn tussen de 14e en 19e eeuw. Gezien de vorm en uitvoering van de schaats lijkt een datering in de 14e of 15e eeuw het meest waarschijnlijk. Het ijzer is, te oordelen naar de afbeelding, in redelijke toestand en ook hier is sprake van een breed ijzer (afb. 4). Ook dit ijzer is ingelaten, maar onduidelijk is hoe het verder aan het hout is bevestigd. Opvallend is het haakvormige uitsteeksel bij de teen. En net als bij de Dordtse schaatsen heeft deze schaats gaten in het hout voor het riemwerk, zij het zo te zien, slechts drie en alleen in het staande hout boven het ijzer. Het hout is populierenhout.

Olaf Goubitz

Voormalig hoofd van de Afdeling Conservatie Organische Materialen
Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort

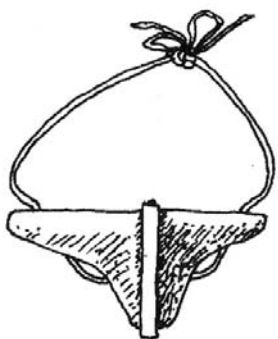
¹⁾ Dit is uitzonderlijk vroeg. Voor zover mij bekend gaat de oudste verwijzing naar metalen schaatsen in de literatuur terug tot 1333, toen er in Leuven een steekspel op het ijs werd georganiseerd met als hoofdprijs twee zilveren schaatsen. (Pleij, *De sneeuwpoppen van 1511*, blz. 232). Het is dan ook niet uitgesloten dat er bij deze 'Dordtse' schaatsen nog 'piecstaffen' werden gebruikt. (nm)

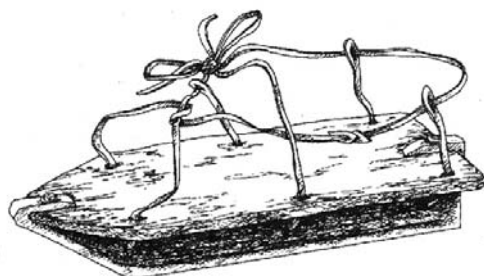
Afbeelding 1a:
Paar schaatsen,
2e helft 13e eeuw
gevonden aan de
Groenmarkt in
Dordrecht.
Lengte 225mm
en 228 mm.

Afbeelding 1b:
Tekening van schaats
2e helft 13e eeuw
Groenmarkt, Dordrecht

Afbeelding 3:
Vooraanzicht rechter schaats
2e helft 13e eeuw
Groenmarkt, Dordrecht

Afbeelding 2:
Reconstructietekening van schaats
2e helft 13e eeuw
Groenmarkt, Dordrecht

Alle foto's en tekeningen bij dit artikel: copyright van het R.O.B. te Amersfoort

Mooie vrouwen rijden op tegels (8)

Aan Hannie en letje

Zoals ik in mijn vorige bijdrage heb aangekondigd zou ik in dit artikeltje aandacht besteden aan tegels met schaatsende vrouwen. Daarmee wil ik een verzuim goedmaken. Ik had dit onderwerp eigenlijk veel eerder moeten behandelen. Als excuus geldt mogelijk dat tegels met schaatsende vrouwen niet zo dik gezaaid zijn. Blijkbaar hadden de Nederlandse tegelschilders weinig oog voor dit vaak bevallige ijsfenomeen. Volkomen ten onrechte, want wie kan zich een wintertafereel op het ijs voorstellen zonder de aanwezigheid van schaatsende vrouwen. Enkele citaten uit Buttingha Wichers (1888): 'Nergens ziet men bij ons meer vrijerij dan op het ijs Op het ijs is alles zonder erg. De luch-

tigheid der beweging schijnt zich aan de harten mede te deelen. Men neemt en geeft, wat men op het land niet zou durven vragen of toestaan'. En wist je dat in Leeuwarden al in 1805 de eerste hardrijderij voor vrouwspersonen georganiseerd werd? Er werd door 130 vrouwen aan deelgenomen (veel vrouwen, die ook mee wilden doen, moesten worden afgewezen), de wedstrijd duurde twee dagen, er waren 12000 toeschouwers, en een schone uit Poppingawier streek met de eer, een gouden oorijzer. De vrouwen reden in onder-

kleding, wat sommigen een zedenbederwend schouwspel vonden. Dat wel. Maar dat zal zeker niet de reden zijn geweest dat onze tegelschilders zo weinig schaatsende vrouwen hebben afgebeeld.

Hoe het ook zij, ik ga in dit artikeltje slechts twee tegels behandelen. Maar dat zijn dan ook beauties en ze komen uit een topcollectie van tegels met wintertafereelen. De eerste tegel stelt een zwierig rijdende schaatster voor in een fraai geplooide hoepelrok, een hooggesloten jakje, een geplooide kraag (molensteenkraag) en met een diadeemmuttsje en handschoenen. Het kostuum dat vrouwen uit de gegoede kringen in de steden in de 17de eeuw droegen. Natuurlijk niet de meest geschikte dracht om je op 'ijz'ren zoolen' voort te bewegen. Het betreft een 17de eeuwse tegel met een geschulpte

Afb. 1 Rijk geklede schaatsende vrouw. 17de eeuw.
Hoekvulling meander.
Collectie Tukker, Nieuwpoort.

Afb.2 Vrouw met twee schaatsen op de heupen.
17de eeuw. Hoekvulling wingerdblad.
Collectie Tukker, Nieuwpoort

tegel met een wingerdblad als hoekvulling. Dit soort fraaie tegels kom je haast nooit tegen. Als zo'n tegel je wordt aangeboden en ze is van goede kwaliteit, dan zul je er zeker wel meer dan drie tot vierhonderd gulden voor neer moeten tellen. Een behoorlijk hoog bedrag, zeker als je dat vergelijkt met de prijs van een paar schaatsen, hoewel je ook steeds maar hogere prijzen hoort noemen voor bijzondere

omlijsting en een meander als hoekmotief. In het boekje van Tan over schaatsen is dezelfde figuur afgebeeld, maar nu op een tegel zonder omlijsting en een zogenaamde ossenkop als hoekvulling. De andere tegel stelt nu eens niet een schaatsende figuur voor. Een tegel met een lopende vrouw, minder rijk gekleed, met een minder geplooid rok, een grote niet geplooid kraag en een eenvoudig mutsje. Zeker geen reden om de tegel hierom op te nemen. Maar als u goed kijkt dan bungelen aan haar linker heup twee schaatsen. Ik heb er lange tijd aan getwijfeld of dit inderdaad schaatsen zijn, maar diverse kenners hebben mij hiervan tenslotte (ik ben een Fries) weten te overtuigen. Het betreft een unieke 17de eeuwse

schaatsen.

Tenslotte de opdracht aan het begin van dit artikeltje. De twee namen zijn de namen van twee vrouwelijke oud-collega's van de instelling waar ik gewerkt heb en waarmee ik diverse toertochten heb gemaakt, zoals in de Kop van Overijssel, op de Nieuwkoopse Plassen en de Molentochten in de Alblasserwaard. Zij op hun echte noren waren mij, op mijn houten noren van Nooitgedagt, zeker voor de wind, de baas. Alleen bij straffe tegenwind wilden zij wel eens de luwte van mijn brede rug opzoeken. Als herinnering aan deze mooie tochten deze hommage. En nu maar hopen dat er weer eens een ijswinter komt!

Minne Nieuwhof, Bennekom

Kolven of slingspel?

Even een reactie op de tegel uit de collectie van het tegelmuseum in Otterlo, afgebeeld op pag. 23 (linksboven) in het vorige nummer. Ook ik heb een tegel met zo'n figuurtje erop, dat bezig is met hetzelfde spel. Toen ik in een brief met een fotokopie aan de conservator in Otterlo vroeg met welk spel het mannetje bezig was, kreeg ik het lullige antwoord: 'Het zal wel kolven zijn.' Nou, dat is het dus duidelijk niet! Het is beslist geen kolfhouding. Volgens mij slingert dit kereltje met behulp van een touw stenen o.i.d. over het ijs.

Hoewel het kolfspel met meerdere personen gespeeld werd, zie je ze op tegels vaak alleen afgebeeld. Dit kan dus ook het geval zijn met het afgebeelde spel. Uit mijn tegel blijkt duidelijk dat ook dit spel met meerdere personen gespeeld werd, en evenals het kolven zou het misschien ook, zowel op het ijs, als op het land beoefend kunnen zijn. Wie weet er iets meer over spellen uit de 17e en 18e eeuw en kan een kloppende verklaring geven over deze tegels?

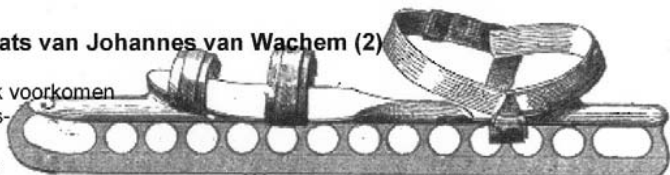
René Dijkstra

Dat dit spel zich afspeelt in de winter op het ijs wordt duidelijk gemaakt door de man met de ijshaak over zijn schouder en de kale bomen.
Collectie Dijkstra, Eindhoven

De gatenschaats van Johannes van Wachem (2)

Het zal niet vaak voorkomen dat de ontstaans-geschiedenis van een schaats

zo uitgebreid wordt toegelicht als bij bovengenoemd model. En dat nota bene door de ontwerper zelf! Het opmerkelijke relaas, dat ruim honderd jaar onopgemerkt bleef, neemt veel van de vragen weg waar Anrie Broere in *Kouwe Drukke* 3 nog mee bleef zitten.

Het begon met een artikeltje in de *Nederlandsche Sport* van 17 maart 1894 met de misleidende titel *Een nieuw model Noorsche schaats*, waarin we worden voorgesteld aan Joh. van Wachem, een werktuigkundige die met verlof is uit de Oost (Nederlands Indië), en zijn ontwerp dat door Hoekstra uit Warga zal worden vervaardigd.

Daar had het bij kunnen blijven, ware het niet dat Hoekstra's concurrent G.S. Ruiter uit Akkrum een beetje in zijn wiek was geschoten. Hij reageert een week later in hetzelfde blad en merkt op 'dat tenminste de hoofdzaak niets nieuws is'.

Heeren uit de sportwereld, zoowel als ik zelf, zijn reeds meermalen gestuit op de moeielijkheid, die het aanbinden der Noorsche schaats aanbiedt, waarbij ons ook het ongerief van den aan de schaats onafscheidelijk verbonden schoen niet is ontgaan.

Tengevolge daarvan heb ik reeds sedert drie winters Noorsche schaatsen in den handel gebracht, waarbij de binding geschiedt als bij de Vissering Ruiterschaats, met metalen zool- en hielplaten, of, geheel gelijk aan de vinding van den heer van Wachem, met hiel- en neusrriemen, of meer in den trant van de Wichers-de Salis schaats. In het geheel heb ik ze in zes verschillende vormen afgeleverd. Deze gewijzigde modellen Noorsche schaats zijn in de voornaamste plaatsen van ons land aanwezig, o. a. te Amsterdam, Rotterdam, den Haag, Groningen en op

vele andere plaatsen.

Wat ik tot dusverre niet heb gedaan, is de ijzers, om het gewicht te verminderen, te doorboren. Zonder dat ik daarin eenig bezwaar zou zien, - mits het natuurlijk met zaakkennis geschiedt -, heb ik het niet noodig geacht, omdat het gewicht der door mij afgeleverde Noorsche schaatsen, gewijzigd model, ongeveer gelijk staat, met het in het bericht genoemde gewicht van 0.85 kg. Wenscht echter iemand de ijzers op de beschreven wijze doorboord te hebben, dan kan ik aan dien wensch gemakkelijk gevolg geven.

Met alle waardeering van hetgeen de heer van Wachem meent als zijne vinding te moeten beschouwen, meen ik, ook voor mijn eigen reonméc, het bovenstaande bekend te moeten maken.

Akkrum, 18 Maart 1894.

G. S. RUITER,

Schaatsenfabrikant te Akkrum.

Het is overigens opmerkelijk dat het begrip 'Noorsche' schaats erg ruim wordt opgevat. Volgens de huidige opvattingen is dat immers een schaats met een buis en potjes tussen voetstapel en ijzer. Daar had men in 1894 kennelijk nog niet zo'n notie van.

Van Wachem loopt 23 jaar achter

Twee weken later (N.S. 7 april 1894) geeft Van Wachem zelf 'eenige ophelderingen' over zijn besluit om een nieuw model te ontwikkelen:

Toen ik naar Hamar ging, om eens naar harte-lust te kunnen schaatsenrijden, eene bezigheid waar ik, toen ik een jongen. was, eten en drink-

en gaarne voor liet staan, had ik in 23 jaren niet gereden, zelfs geen ijs gezien. Mijn laatste winter was die van '70; na dien tijd was ik òf in

Oost-Indië òf op de kust van Guinea òf elders in de tropen. Van Noorsche schaatsen wist ik dus hoegenaamd niets af; ja, ik stond zelfs zeer verbaasd op mijn neus te kijken, toen mij door den, heer Hoekstra, wiens adres, mij door een kennis 'aanbevolen' werd, 'Friesche doorloopers' werden toegezonden. Waarlijk, eerst dacht ik dat het een vergissing was van den vervaardiger, het niet in het midden staan van de ijzers; en dan die uitstekende achtereinden, die stonden mij op het eerste gezicht ook maar zóó zóó aan. In 't kort, eenige vrienden brachten mij op de hoogte van het feest, en ik merkte tot mijn genoegen, dat men op het gebied van ijs-sport in het vaderland machtig veel vooruit was gegaan en ik foei-leelijk achterlijk was gebleven. Enfin, in 't begin van December lagen twee paren schaatsen en een net ijspakje in de kast gereed; alleen het ijs ontbrak nog en zonder dat laatste draagschaatsen erg moeielijk, tenzij men de grootzolder en de groene-zeepot

Te Hamar zag ik voor het eerst in mijn leven Noorsche schaatsen en werd ik door den heer J. J. Eden verder geheel op de hoogte geholpen van de ijs-geschiedenis, en als deze het zich nog zal weten te herinneren, dan zal hij kunnen zeggen, hoe ik hem mijn groote verwondering te kennen gaf over het feit, dat Hollanders op Noorsche schaatsen moeten staan om te kunnen uitkomen. Niets griede mij meer dan juist dát. Holland, dat op het ijs altijd No. 1 was, Holland, dat om zijn hardrijders jaren en jaren over de geheele wereld bekend stond, moet nu op schaatsen van den buitenlander in het krijt komen; dat was voor mijn nationaliteitsgevoel, dat bij mij nog al bijzonder ontwikkeld schijnt te zijn, niet om uit te staan.

Middels het werkje van den heer Mulier, *Winter-sport*, kwam ik achter nog eenige andere modellen en wijzen van aanbinden. Dat de Noorsche schaats mij in 't geheel niet aanstond, was omdat ze mij totaal ongeschikt blijkt voor het maken van tochten, alleen voor wedstrijd is zij volkomen op haar plaats. Had zij mij bevallen waarlijk de gelegenheid heeft mij niet ontbroken om voor weinig geld mij een paar prachtige aan te schaffen, doch dat deed ik niet te Hamar; wel heb ik getracht de ijzers van mijn schaatsen voor schoonrijden meer ijshoudend te laten maken, om te kunnen rijden, op oud-Hollandsche

manier oftewel 'blokzeilen', dat ik als jongen zoo dolgaarne mocht doen. Of nu de slijpsteen van den heer Flackstadt (= Flagstad, maakte ook schaatsen - opm. Nico Pieterman) te Hamar niet deugde, òf het materiaal van mijn schaatsen te hard er voor was, weet ik niet, maar die heer zei mij, dat hij het er niet af kon krijgen. Slechts éénmaal heb ik een uurtje op 'Noren' gereden, die de heer Eden mij welwillend ter leen gaf. Het waren bijzonder hooge en de schroeven (= schoenen? - red.) zaten mij veel te ruim om de voeten. Geen enkele maal ben ik gevallen en kwam even hard weg als op mijn doorloopers, maar toch stonden zij mij niet aan.

Bij mijne terugkomst in Holland - begin Februari - was het ijs reeds lang ter ziele, doch de heer Hoekstra ontving een tekening met een ellenglange beschrijving van een schaats naar mijn idee, een combinatie van Noordsche, Friesche, Stehmanche, Wichers de Salissche, kortom van alles wat. Nu wilde het toeval, dat wij in Februari nog eens een stukje winter kregen; 22 en 23 Februari, de twee laatste dagen, had ik het genoegen op een sloot in het Haagsche Bosch het nieuwe paartje te kunnen proberen en, ik moet zeggen, het beviel mij en den vrienden best. Ook de binding beviel mij uitstekend en deed geen zeer na twee dagen gereden te hebben. Ziedaar, waarde heer Ruiter de geheele geschiedenis.

De uitslag dier beproefing werd mij door den heer Hoekstra schriftelijk gevraagd, maar daar praten veel gemakkelijker en beter is dan schrijven, zoo ging ik zelf naar Warga. Enkele kleine veranderingen als: de ijzers nog een beetje hooger, de gaten dan iets grooter, vóór en achter een dammetje weg, een riempje iets meer verzet, enz. enz. allemaal kleinigheden, en een tweede paar zag het daglicht, dat voor het maken van bochten beter is dan het eerste, maar het daarom toch niet verdringen zal voor het maken van tochten.

Verder vroeg mij de heer Hoekstra of hij die modelletjes in den handel mocht brengen en er mijn naam aan verbinden. Ik zeide hem: 'Waarde heer, als u kans ziet er iets mede te kunnen verdienen, ga dan gerust uw gang, dat komt de vaderlandsche industrie misschien nog ten goede; ik heb er geen halve cent van noodig.'

En nu, waarde heer Ruiter, of Ued. nu *diezelfde* soort reeds 3 jaren vroeger in den handel hebt

gebracht, weet ik niet, wist ik niet en weet ik heden op het oogenblik nog niet; ik heb er nooit iets van gezien of gehoord. Het beste zal dus zijn, dat ik mijn schaats eens naast de uwe neêrleg, en als het dan blijkt dat het 'zusje en broertje' zijn, dan zijn wij waar wij wezen moeten, namelijk dat mijn vinding een beetje oudbakken is, niet meer nodig was geweest. Of UEd. nu die schaatsen maakt of heer Hoekstra, zie dat kan mij ook niet schelen, totaal niets, want ik steek er geen rooden duit van in mijn zak. Het eerste paar heb ik koninklijk betaald en het tweede paar vroeg de fabrikant, na

Waarde heer, mijn beste groeten!

P.S. U zoudt mij een zeer groot genoegen kunnen doen, mij één schaats van U toe te zenden. Ik heb de afgelopen week alle winkels waar dezen winter schaatsen werden verkocht, mij

's Gravenhage, 31 Maart 1894

Ruiter valt door de mand

Het heeft vervolgens even geduurd, maar in de N.S. van 5 mei 1894 meldt Van Wachem de ontvangst van een mand met maar liefst zes paar schaatsen uit Akkrum. Van Wachem - bang dat Ruiter inderdaad vergelijkbare schaatsen al in een eerder stadium had ontwikkeld - kon opgelucht adem halen:

De inhoud van de mand?

1 paar 'Noren' met schoenen (model), 1 paar idem zonder schoenen (model), of gewijzigd model, doch zwaarder en de binding oneindig minder goed, dan ik die soort in Hamar zag. Daar noemt men ze 'roode of lage Noren'.

Verder 4 paren heel aardige schaatsjes, maar geen schaatsen om mee naar een wedstrijd te gaan, wel om tochten te maken. Niet één, die hoog genoeg was om in volle vaart te kunnen 'over stappen', een bocht of hoek te maken, of men moet onderuit glijden, omdat de schoenzool, of houtjes, of de ijzeren of koperen platen al naar gelang dat het schaatsje er uitzag - het ijs raken. Ook niet één waarvan de binding overeen kwam. (Met volle vaart versta ik hier een wedstrijdsvaart).

Wel waren de schenkels aan het rijvlak evenals of bijna evenals Noorsche schaatsen, doch niet hoog genoeg; zij waren niet hoger dan gewone schaatsen. Om een ijzer even hoog te maken van die dikte, totdat het voetblad even hoog

kennismaking er mede, even koninklijk terug. Ued. begrijpt dat ik geen assortiment schaatsen mede naar Indië zeul; anders zou ik dat tweede paar ook aankopen.

Alleen ik heb nog één wensch, en die is: ik hoop innig dat mijn idée, mijn combinatie van verschillende systemen, zoo goed blijkt te zijn geweest, dat Hollanders op Hollandsche schaatsen, naar oud-vaderlandsch gebruik, op 'hout, ijzer en riemen,' eens een prijsje winnen. Octrooi of patent neem ik niet; ergo, maak ze zoo hard na als ge zelf wilt; geen mensch zal en kan het U beletten, ik ten minste zeker niet.

Uw Eds. dw. dienaar,
JOH. VAN WACHEM.

laaten aanwijzen en afgelopen; in niet één kon ik één exemplaar te pakken krijgen, en ik zou het zoo dolgaarne willen zien. Alle onkosten van frankeeren, enz. enz. voor mij.

J.v.W.

staat als bij de Noorsche schaats, kan niet; dan zou het doorzwiepen bij eenige krachtsuitoefening, en men zou, zeer waarschijnlijk, den nek breken, althans daar zeer veel kans op hebben. Daarin, geachte redactie, ligt nu het geheele geheim van mijn schaats. Heusch, ik heb niets nieuws uitgedacht. Alles aan mijn schaats kunt u terugvinden bij andere systemen; alleen ik nam wat ik noodig dacht te hebben, om een wedstrijd schaats en tochtenschaats uit één stuk naar oud Hollandsch gebruik: 'hout, ijzer en riemen,' te verkrijgen. En daarom maakte ik mijn ijzer in het hout 3 à 4 mM. dik en aan het rijvlak 1½ en 1 mM. Nu was mijn ijzer stijf genoeg voor die hoogte, maar te zwaar, veel te zwaar. Alweer deed ik een greep bij hetgeen wat ik geleerd had in Noorwegen, en ik teekende onder de houtjes op de teekening cirkels, die de gaten voorstelden en geboord moesten worden, waardoor bijna de helft van het gewicht van het schaatsenijzer verloren ging *). Dit is het geheele geheim van mijn schaats.

*) Te Hamar zag ik een paar model Noorsche schaatsen, vervaardigd door den heer Norseng in Amerika. De gewone dunne stalen schenkels in de blikken kokers waren echter vervangen door dikke van 6 à 7 m.M. dikte. Heer Norseng had die zóó besteld om over 'boterij's' te kunnen rijden, denk ik, of over de harde sneeuw. De schenkeltjes waren voorzien van kleine gaatjes voor gewichtsverlies, doch toen er één oogenblik op gereden was, zaten die gaatjes vol ijs van de baan. Nieuw was dat ook al niet. De heer K. Pander zei mij, dat Jos. Donoghue dat vroeger ook reeds had, om, gelijk hij zeide, zelfs op het slechtste en zachtste ijs te kunnen uitkomen. De waarheid moet maar gehuldigd worden!!

Geen eigen vondst

'Vervaardigd door den heer Norseng' is volgens mij een drukfout en moet zijn 'vervaardigd voor ...' In de derde zin van deze noot staat immers dat Norseng (een topschaatser uit Hamar die in 1893 in Amerika verbleef) de schaatsen besteld had. Hier geeft Van Wachem toe dat de gatenschaats een Amerikaanse vinding is. Uit Pander's toelichting blijkt dat die mogelijk al bestond in 1888-89 of in ieder geval in 1890-91, de seizoenen dat Donoghue in Nederland was voor het officieuze wereldkampioenschap.

Mijn binding komt veel overeen met de *Vissering-Ruiterse*, dat beken ik; maar toch is de mijne beter, en wel om de navolgende redenen: Vissering-Ruiter gebruikt 'geen hakschroef, wel een hakplaat, waardoor het riempje, dat over de wreeg (= wreef - red.) gaat, veel te vast aangehaald moet worden; of de schaats zit te los, of de voetspieren worden sterk belemmerd in hun beweging. Aan mijn schaats zit hetzelfde riempje, maar meer als reserve, want de hakschroef zit in een koperen plaatje in de hak van den schoen vastgeschroefd.

De drie riempjes aan één breedte voor neusbinding van V.-R. -, gun ik iedereen die met ekster-oogen of gevoelige voeten gezegend is.

Aan mijn schaats zitten twee afzonderlijke riempjes: één zoo vóórlijk mogelijk als reserve, en het tweede moet juist in de plooi van den schoen vallen, daar waar het gewricht van den grooten teen zich bevindt, dus net in de buiging, en dáár kan een riempje heel wat velen, alvorens het hindert of pijn begint te veroorzaken. Ik heb twee volle dagen gereden en heb van niets last gehad, niets gevoeld.

Van Wachem haalde vervolgens nogal uit naar Ruiter die hij ervan betichtte dat hij zijn schaats had willen tegenwerken zonder dat hij hem zelfs maar onder ogen had gehad. De redactie van Nederlandsche Sport vond echter dat de polemiek lang genoeg had geduurd. De winter was voorbij, Van Wachem vertrok weer naar de Oost en Hoekstra nam zijn schaats als nummer 21 in productie.

Over de maker van de Amerikaanse gatenschaats meer in een volgend nummer.

Niko Mulder

Het Leeuwarder baanvegersreglement: uniek in Nederland

Dankzij de initiatieven, die de Friesche IJsbond onmiddellijk na haar oprichting in 1886 begon te ontplooiën, besloten steeds meer gemeenten beheer en gebruik van het ijs te regelen via de plaatselijk politieverordening. Die goede gewoonte werd overgenomen door de Zuid-Hollandse IJsbond en de IJsbond Hollands Noorderkwartier, die in 1893 en 1895 werden opgericht.

Zo kende Noord-Holland al snel verordeningen in Oosthuizen, Krommenie, Wormerveer, Alkmaar, Nieuwe Niedorp en tal van andere plaatsen. In Zuid-Holland gebeurde hetzelfde, maar nergens waren de regels zo ingrijpend als in Leeuwarden. Daar werd op 4 december 1907 de 'Verordening op het aanleggen, onderhouden en gebruiken der openbare ijsbanen in de gemeente Leeuwarden' vastgesteld door burgemeester en wethouders.

Zij namen de verantwoording 'voor het aanleggen, de veiligheid en de bruikbaarheid der openbare ijsbanen in de gemeente' op zich. Dit hield in, dat de gemeente zich verplichtte baanvegers aan te stellen en te betalen.

In artikel 4 werden de plichten van de baanvegers vastgelegd:

- a. de banen voor schaatsenrijders aan te leggen en te onderhouden op eene breedte van tenminste vijf meter.
- b. de banen des morgens voor 9 uur schoon te hebben en verder gedurende den dag schoon te houden.
- c. bij wakken of op plaatsen, waar dit voor de veiligheid noodig is, bakens te

Illustratie uit De Elfstedentocht van Jan Ferwerda (1912)

zetten en te onderhouden en verder zodanige maatregelen te nemen als kunnen strekken ter voorkoming van ongelukken.

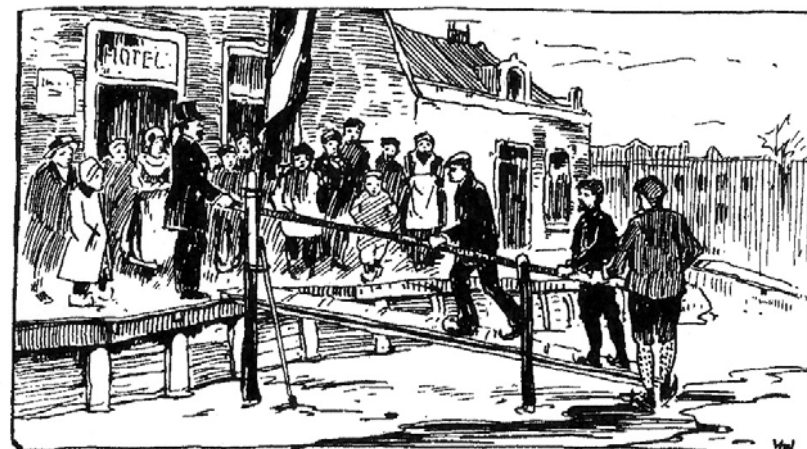
- d. zodra het ijs daarvoor geschikt is, op last van den burgemeester een tweede baan, ter breedte van tenminste drie meter, aan te leggen voor sleden en voor paarden daarbij de palen en borden te plaatsen, die hun daartoe zullen worden uitgereikt.

Het was verboden met sleden en paarden op banen voor schaatsenrijders te rijden. Evenmin mocht men bakens, palen, planken en andere voorwerpen, die zich op de baan bevonden weghalen of beschadigen. Ook bijten hakken was niet toegestaan, tenzij men daarvoor vergunning van de burgemeester had. Overtreders konden rekenen op een boete van 5 gulden.

Met deze verordening werd die van 27 november 1879 vervangen en uitgebreid. Leeuwarden kende dus al zeer vroeg – zeven jaar voor de oprichting van de Friesche IJsbond – officieel beheer van de ijsbanen. De bruggen in de gemeente mochten niet meer geopend worden, zodra het ijs drie centimeter dik was. Ook

ponten moesten dan blijven liggen. Zodra de ijsvloer tot 6 centimeter was gegroeid moesten 'barten' voorzien van leuningen op elk der buitengrachten worden aangelegd. Dit waren loopplanken, zodat men geriefelijk het ijs kon bereiken. Er bij werd wel een bord geplaatst met de tekst: 'Gevaarlijk ijs' en als er sneeuw was gevallen, zou deze worden verwijderd. Er moest dan een bord geplaatst worden met de

van de Nieuwe IJclub achter de Prinsentuin. Alle baanvegers werden voorzien van reddingsmiddelen, zoals een ladder van 6 meter lang, breed binnenwerks 50 centimeter en met sporten op 50 centimeter van elkaar. Verder een lijn van 15 meter lengte met aan elk einde een geverfde houten bal en een reddingshaak zonder punt met een lengte van tenminste 6 meter.

Pentekening van een barte door Y. Wenning. Uit: De historische Elfstedentocht van 2 januari 1909

waarschuwing:

'De sneeuw is van het ijs verwijderd om het sterk worden te bevorderen. Het blijft niettemin gevaarlijk ijs, een ieder zij derhalve G e w a a r s c h u w d.'

Bij 8 centimeter mocht men het ijs op, maar kreeg wel de waarschuwing 'Opeenhoping van menschen is GEVAARLIJK'. De tweede Kanaalbrug zou vanaf dat moment geopend blijven voor verkeer over het ijs. Bij 10 centimeter ijs werden de banen na overleg met de burgemeester voor algemeen verkeer opengesteld. De baanvegers kregen hun onderscheidingstekens en kregen hun baanvak aangewezen. De banen werden overal aangelegd. Op de binnen- en buitengrachten, het Nieuwe Kanaal, de Dokkumer Ee en de Harlingervaart, net als langs de ijsbaan

Het 'baanvegersgilde' was een omvangrijke organisatie. Direct onder de burgemeester stond de baanchef, die zijn orders van de eerste burger kreeg. Hij was herkenbaar aan een lint in de stadskleuren om zijn hoofddekseel, meestal een hoge hoed. De baanchef, voorzien van hoge hoed en lint met gouden letters, waarop zijn functie stond, had de supervisie over drie baanwijken, waarover weer drie baaninspecteurs werden aangesteld, herkenbaar aan een blauwe band, voorzien van de in geel uitgevoerde tekst 'baan-inspecteur' om hun hoed.

De baanwijken waren weer onderverdeeld in acht baanvakken, die onder toezicht stonden van acht baanopzichters, herkenbaar aan een geel lint, waarop in zwarte letters hun functie was vermeld en die –

hoe kan het ook anders – om hun hoed was gebonden.

Elke baanopzichter kreeg zoveel baanvegers onder zich als naar het oordeel van de baanchef nodig was.

De gereedschappen van de drie baanwijken waren makkelijk te herkennen. Wijk 1 had bruin geschilderde vegers, scheppen en schuivers. In Wijk 2 waren ze rood geschilderd en in Wijk 3 blauw. De baanwijken waren als volgt ingedeeld:

Wijk 1: Grachtswal vanaf de Potmarge tot de Vlietsterbrug, Vliet, Nieuwe Kabaal, Tijnje, Ouddeel en Kurkemeer.

Wijk 2: Buitengracht vanaf Vrouwenpoortsbrug tot de Noorderbrug, vandaar langs de Verversbrug (Kippenloop) tot de Vlietsterbrug en de Dokkumer Ee tot de Jelsumervaart.

Wijk 3: De buitengracht vanaf de Vrouwenpoortsbrug langs de Verlaatsbrug en de Willemskade tot de Potmarge; dan de Potmarge tot aan de Huizumervaart en de Harlingervaart vanaf de stad tot de Schenkenschans.

Ook de baanvakken waren exact omschreven.

De salarissen waren niet mis. De baanchef kreeg een vast honorarium van 75 gulden per jaar en f. 2,50 voor elke dag dat de ijsbanen voor het publiek waren opgesteld. Hij moest dan elke dag om drie uur rapport uitbrengen over de gebeurtenissen op het ijs. 's Ochtends om half acht verdeelde hij de taken.

Baan-inspecteurs ontvingen ook f. 2,50 voor elke dag, die zij in dienst waren. Zij werden pas aangesteld, zodra de vorst begon. De opzichters ontvingen, indien zij gemeente-ambtenaar waren, 50 cent per dag. Niet-ambtenaren kregen f. 1,75 per dag. Zij reikten elke morgen het materiaal uit aan de baanvegers, vertelden hen wat er moest gebeuren en namen 's avonds het materiaal weer in. Wie zijn plicht verzuimde kon onmiddellijk ontslagen worden.

De baanveger vormde uiteraard de onderkant van deze piramide en zijn salaris werd niet genoemd. Het werd ongetwijfeld elke winter opnieuw vastgesteld.

De gangbare honorering rond 1907 was 12 cent per uur. Er zijn enkele gegevens bekend uit Noord-Holland. Hier betaalde de ijsclub Middelle in de Beemster een 'topsalaris' van 15 cent per uur, in Midden-Beemster zelf en het Westfriesse Benningbroek golden uurtarieven van 12 cent en in 1910 ontvingen baanvegers in het bij Alkmaar gelegen Stompeloren 12½ cent per uur. Pas in de winter van 1917 gingen de tarieven over de gehele linie omhoog naar minimaal 15 cent.

In Leeuwarden zal het honorarium van de baanveger ongetwijfeld niet veel afgeweken zijn. De mannen werden bij voorkeur gekozen uit de rijen der werklozen, waarbij vaders van huisgezinnen voorrang hadden, omdat daar in tijden van zware winters de nood altijd het hoogst was. De eisen, die aan de mannen gesteld werden, waren niet gering. In artikel IV, lid 1 Van de baanvegers werd in de politieverordening vastgelegd:

'Zij staan onder de bevelen van den opzichter van hun baanvak, den inspecteur in hun wijk en den baanchef.'

Ze konden dus opdrachten ontvangen van drie verschillende personen en moesten deze stipt uitvoeren. Om hun linkerbovenarm droegen ze een band, die zij pas om mochten doen zodra de banen door de burgemeester voor het publiek waren opengesteld.

Hij had er voor te zorgen, dat zijn banen voortdurend vrij van sneeuw of kapsel waren, waarvoor hij 's morgens tijdig (één uur voor zonsopgang) of desverlangd ook 's avonds op het ijs aanwezig diende te zijn en geregeld te werken. De baanveger zag er op toe dat niemand gaten in het ijs hakte, het bevuilde of beschadigde. Hij moest er voor zorgen, dat de schaatsenrijders steeds rechts reden, behandelde hen voorkomend, was hen zo nodig zondervergoeding behulpzaam en wees de geachte schaatsenrijder op gevaarlijke plekken. Overtredingen van welke aard ook meldde hij terstond aan de opzichter en het was hem 'verboden het publiek op eenigerlei wijze lastig te vallen om fooien,

Omslagillustratie van 'Van Piet en Geetje' door J.L.F. de Liefde

of het verkeer op het ijs te belemmeren.' Vrijwillig geschonken gaven mochten zij in ontvangst nemen. Zij controleerden ook of er niemand koek-en-zoopies bouwde zonder vergunning van B. en W. Van de mannen, die vaak moesten werken onder extreme omstandigheden als sneeuw en zware vorst, werd bovendien verwacht, dat zij zich als heren op het ijs gedroegen. Wie brutaal was tegen zijn meederen, onbescheiden tegen het publiek of wie zijn banen onvoldoende verzorgde werd onmiddellijk ontslagen. Maar waar 'de belangen van het ijs het best werden behartigd' keerde de gemeente een premie van tien gulden uit, die verdeeld kon worden onder de baanvegers van de betreffende wijk.

Aan het Leeuwarder baanvegersreglement werd nog artikel 56 van 'de politie op de

Waterstaatswerken, in onderhoud en beheer bij de provincie Friesland' toegevoegd. Hierin werd bepaald, dat het verboden was met een vaartuig te varen, zodra Gedeputeerde Staten een vaarverbod 'in het belang van het behoud der ijsbanen' had uitgevaardigd en met een boot bruggen te passeren als er borden geplaatst waren met de tekst: 'Vaart gestremd in het belang der ijsbanen'. Dit uitvoerige reglement stond model voor heel wat aanpassingen in politieverordeningen elders in het land, maar nergens ging men zover als in de Friese hoofdstad. De organisatie van de baanvegerij in Leeuwarden was – en bleef – uniek voor Nederland.

Ron Couwenhoven.

Stempelkaart (18)

Naam: Henk Werink
Ged. Schuineslootweg 7
7776 PD SLAGHAREN
0523-681916

Beroep: hovenier

Verzamelaar: sinds ± 1980

Lid Poolster: sinds maart 1999 via mede-
verzamelaars op de
verzamelbeurs

Topschaats: zwanenschaatsen

Bijzonder document: poster van Batavus

Belangstelling: ik zou graag een paar klomp-
schaatsen in mijn bezit willen hebben

Toelichting redactie: Henk en zijn vrouw staan soms op beurzen met schaatsen en an-
dere oude spulletjes

Klomschaatsen gesignaleerd ...
op internet

Vraag en aanbod

Bod gevraagd op **250 paar houten schaatsen** (1910-1950). Een groot deel ervan is schoon. Verder ben ik op zoek naar Bergambachter of Hollandse baanschaatsen met koperen hak- en voetplaten met het merk 'Vonk-Oudeschoot' en schaatsen met het merk 'Pelikaan'. Ad de Boer, tel. 035-5252492

Ik ben onlangs in bezit gekomen van een dubbel exemplaar van het **Nooitgedagt Elfstedenboekje 1942** (foto-boekje). Het is bij mij te koop voor f 50,- (of te ruilen). Ron Couwenhoven, tel. 075-6310009

Schaatsboeken te koop of te ruil, o.a. oude jaargangen van het **Schaatsjaarboek van Jan Kleine** (1969/70, 1970/71, 1971/72, 1972/73) en van **Schaatsseizoen** jaargang 5 t/m 16 (11 niet!) en 18 t/m 26. Anrie Broere, tel. 0316-223081

Ik heb in mijn bezit het boek **De elfstedentocht de schaatsen scherp, de hele historie van 1763 af** van Fenno L. Schoustra, derde druk met handgeschreven voorwoord van de schrijver. Wie wil dit boek graag ruilen tegen een paar schaatsen met bijzonder etiket? (b.v. 7 oktober a.s.) Frits Locher: 074-2915592; email: locher@home.nl

Ik ben in het bezit van een origineel exemplaar van **Schaatsenrijden** van Van Buttingha Wichers uit 1888. De kwaliteit is redelijk. Helaas moet ik er 250 gulden voor vragen. Minne Nieuwhof, tel. 0318-420327

Martin's opvouwbare schaatsen - no bulk no bother

In maart 1897 verkreeg de Amerikaanse schaatsenmaker John Edward Martin patent op een originele vinding: een opvouwbare metalen schaats. Hoewel hij Amerikaans staatsburger was, verbleef Martin op dat moment in Bohemen, een provincie van het oude Oostenrijks-Hongaarse Keizerrijk. Het is niet bekend of hij daar ook schaatsen maakte.

Op 18 januari 1904 - Martin woonde toen inmiddels in Somerville, een voorstadje van Boston in Massachusetts - vroeg hij wederom patent aan, nu op een gewijzigd model van zijn opvouwbare schaats. Vreemd genoeg heeft het tot 20 juli 1909 geduurd voordat het werd verstrekt.

Omdat er van beide modellen geen schaatsen bekend zijn gaan we op deze patenten niet dieper in.

Bij een derde aanvraag (3 januari 1905) werd er meer vaart achter gezet: Martin verkreeg het patent op 7 november 1905. Het gaat hier om het enige model waarvan we zeker weten dat het daadwerkelijk in de verkoop is gebracht. Teun Wanink heeft een dergelijk paar schaatsen in zijn collectie (zie foto op middenpagina).

In een advertentie van de Martin Skate Co. uit 1907 werden deze schaatsen 'Folding (opvouwbare) Ice Skates' genoemd. Een jaar later adverteerde hij er mee onder de naam 'Folding Pocket Skates' (opvouwbare zakschaatsen). Volgens deze advertenties konden de schaatsen plat worden opgevouwen zodat ze in een etui of zelfs een mof konden worden meegenomen. Je had geen sleutels, hielplaat-

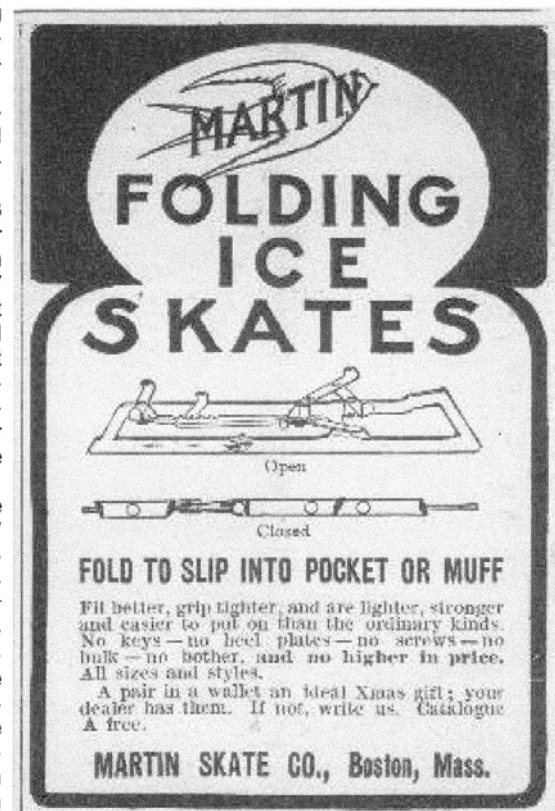
jes of schroeven nodig om ze onder te binden. Ze pasten elke schoen, zelfs die met versleten hakken, en kostten niet meer dan de gangbare modellen.

Martin's reclameleus was heel toepasselijk: 'no bulk no bother', wat vrij vertaald neerkomt op 'klein, maar fijn'.

Het is niet bekend hoe lang hij is doorgaan met de productie en verkoop van zijn geesteskind.

Teun Wanink (informatie)

Niko Mulder (tekst)

Advertentie uit 1907

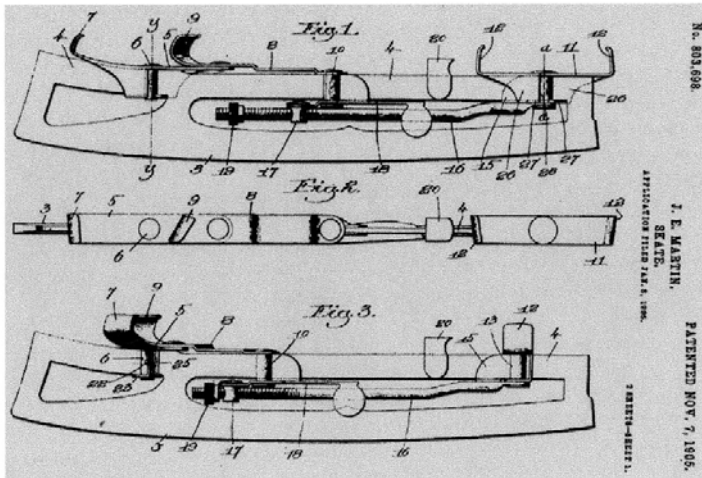

Fig. 1 geeft een zijaanzicht van de schaats in opgevouwen staat.

Fig. 2 geeft een bovenaanzicht van de schaats in opgevouwen staat.

Fig. 3 geeft een zijaanzicht van de schaats in uitgevouwen staat.

Fig. 4 geeft een bovenaanzicht van de schaats in uitgevouwen staat met de hak van een schoen in stippellijnen.

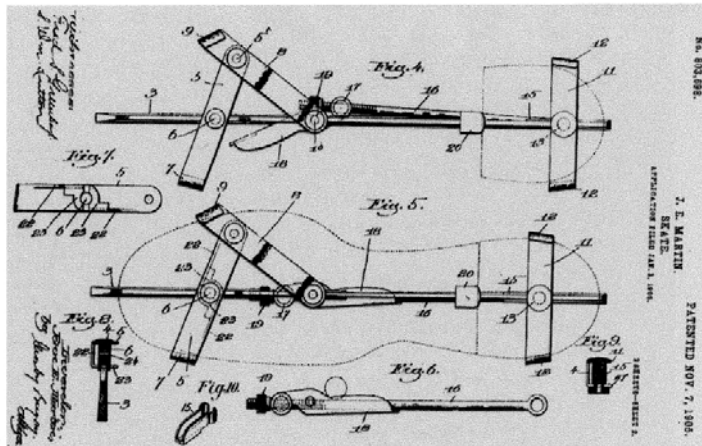

Fig. 5 geeft een bovenaanzicht van de schaats in uitgevouwen staat met zowel hak als zool in stippellijnen.

Fig. 6 t/m 10 tonen details van allerlei onderdelen.

Essentieel in het mechanisme is de klemroede met schroefdraad (16) die is bevestigd in de uitsparing tussen onder- en bovenkant van de schenkel. Door het bewegen van de hendel (18 - het best zichtbaar in figuur 4) schuift het spilletje (10) over de bovenkant van de schenkel en worden de voetsteunen (5 aan de voorkant en 12 bij de hak), die ermee zijn verbonden, in- of uitgevouwen. Met stelboutje (19) op de klemroede wordt het schuifmechanisme vastgezet, zodat de voetsteunen goed aansluiten bij de zolen van schoen of laars, ongeacht de maat. Vernuftig, niet?

Vitrine 9

Houten 'river skates' Collectie + foto Fred de Vegt

Martin schaatsen Collectie + foto Teun Wanink

Ned. Octrooi 11374 Product van Luijt Collectie Anrie Broere. Foto Bart v.d. Peppel

Skeelers uit de collectie van Teun Sluis

De Hindelooper prikslee uit de collectie van Arie van der Werf

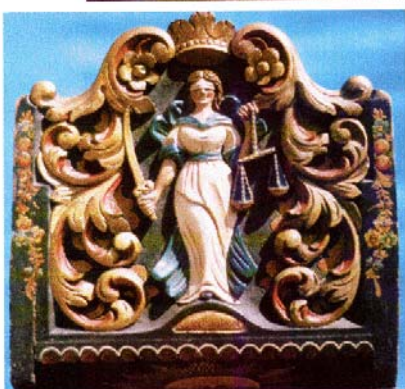
Aflevering 3: Schaatspret en Winterwille in Friesland

We wilden na onze bijdrage over het Amerikaanse kinderboek *Far Out the Long Canal* van de Friese emigrantenzoon Meindert DeJong nog maar even in Friesland blijven. Want over het schaatsen in Friesland en de schaatsbeleving aldaar zijn veel meer kinderboeken geschreven. Verwacht overigens geen volledige opsomming van titels die in deze schaatssprovincie bij uitstek spelen. Nee, we paktten zo voor de vuist weg een aantal boeken die je als verzamelaar van aan ijs- en winterpret gewijde kinderboeken graag aan anderen laat zien.

'Voor de jeugd van 12 – 80 jaar'

Of je nu een bepaalde titel moet rangschikken onder het begrip kinderboek of dat je beter van een soort streekroman kunt spreken, is soms niet duidelijk. Gelukkig staat er in het eerste boek dat we uitkozen voorin 'Voor de jeugd van 12 – 80 jaar', zodat we ons verder maar niet met dat probleem bezighouden. We hebben het over *Als de grimmige Noordooster waait* van T. Geertsma-Allema. Van dit boek dat in de jaren dertig bij G.B. van Goor Zonen's Uitgeversmaatschappij in Den Haag verscheen, hebben we zowel de eerste als de tweede druk. Die verschillen overigens nauwelijks van elkaar. Via collega-verzamelaar Anrie Broere weten we dat mev. Geertsma haar boek aanvankelijk *Een winter op de Warnse* wilde noemen. De uitgever koos echter voor een verkooptechnisch gezien meer aansprekende titel. In dit boek verwerkte Trijntje Geertsma-Allema herinneringen aan haar jeugd in de omgeving van Bartlehiem. Die

plaatsnaam komt niet in het boek voor, want het boek speelt zich af 'tussen Barnwerd en Agum, en tussen Oosterwiersum en Westernieuwterp'. Allemaal gefingeerde plaatsnamen dus. Maar een broer van de schrijfster, ene Folkert Allema, informeerde Anrie Broere eens dat de Warnse een boerderij in de buurt van Bartlehiem was. De kinderen Marten en Marijke die in het boek voorkomen, zijn in werkelijkheid broer en zus Folkert en Trijntje Allema. Die laatste schetst in een zeer lezenswaardig boek het leven in de wintertijd in het begin van de 20^e eeuw. Met fraaie impressies van de wintergebruiken. Zoals de schaatstocht van Wiebe die als eerste die winter het ijs verkent ('de baan er doorbrent') op weg naar de Hoge Tille, de kleine schippersherberg aan het Kruiswater. Zijn naam komt met krijt te staan op de balk: 'Voor 't eerst op schaatsen alhier aangekomen op de 8ste van de Wintermaand: Wiebe Gerbens Hoekstra van de Warnse.' Een gebruik dat in die contreien nog steeds bestaat! Graag attenderen we ook nog even op de fraaie zwarte en gekleurde platen van de bekende illustrator Tjeerd Bottema. Qua formaat, dikte en verschijningsvorm lijkt *Drie van de oude plaats* van Nienke van Hichtum wel een zusje van het eerstgenoemde boek. Hier heet het voorin: 'Een boek voor de jeugd vanaf 13 jaar en voor volwassenen'. De schrijfster betitelt haar geesteskind volgens het voorwoord liever 'als een volksdan als een eigenlijk kinderboek'. Van Goor gaf het uit en ook hier tekende Tjeerd Bottema voor het fraaie plaatwerk. De winter speelt in dit boek een minder

Wiebe brengt de baan er door
Tekening van Tjeerd Bottema uit:
Als de grimmige Noord-ooster waait

prominente rol, maar wie bijvoorbeeld eens wat meer wil weten over de werking van kistwerken en de consequenties daarvan voor de schaatser op een meer komt in dit boek kostelijke passages tegen. En wat dacht u van het volgende tijdsbeeld: 'Vooral in dezen langen winter, toen de ijspret zo lang duurde, stonden er heel wat horloges en zilveren tabaksdozen in den 'lommerd'.' Velen verpandden kunstbaarheden of leenden zelfs geld om maar te kunnen schaatsen.

De Kerstvacantie van Pieterjan van P.J.S. Zwart is wel een echt kinderboek. Omdat ook dit boek is uitgegeven bij Van Goor en we ook hier weer platen en een omslagtekening van Tjeerd Bottema tegenkomen, noemen we het onder hetzelfde kopje. Pieterjan woont in een klein stadje bij de zee, heel ver in ons land, in Friesland. Daar praten de mensen heel anders dan bij jullie. Vader en Moeder noemen ze Heit en Mem en grootvader en grootmoeder Pake en Beppe. Leuke woorden, hè? Grappig genoeg lezen we in dit boek ook

weer het gebruik om als eerste van het ene dorpje naar het andere te rijden. 'Dan is de baan er door! Zo noemen ze het. Dan komen er steeds meer mensen op het ijs. Dan durven ook de anderen.' En zo leest Pieterjan tot zijn eigen verbazing hoe zijn naam op de balk wordt geschreven: 'Op 29 December 1939 bracht Pieterjan Duursma de baan er door van Meesters huis tot 'Het Zwarte Paard'.'

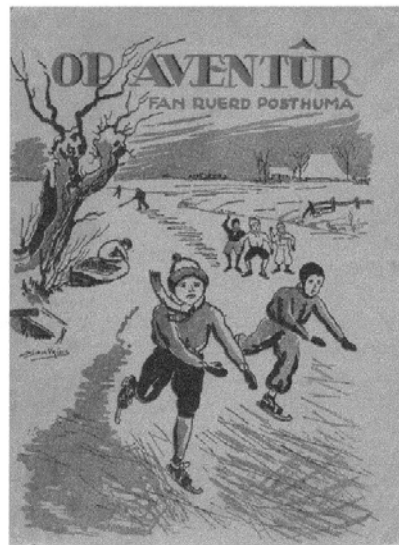
Op het ijs

Daarmee zijn we aangeland bij de specifieke kinderboeken waarin de ijs- en winterbeleving in de provincie Friesland centraal staan. *Jaap en Niki op het ijs* bijvoorbeeld van T. Hellinga-Zwart. Weer een uitgave van Van Goor, maar ditmaal met illustraties van Johanna Bottema. Een boekje voor de leeftijdscategorie 6-9 jaar, dat in 1955 uitkwam. Tussen haakjes: dit boek is gelukkig een uitzondering op de regel, maar waarom hebben door de jaren heen de uitgevers stelselmatig nagelaten in veel kinderboeken het jaar van uitgifte te vermelden? Je kunt er heel vaak slechts naar raden. Dezelfde uitgever en dezelfde illustratrice komen we tegen bij een boek voor dezelfde leeftijdsgroep *Winter op Deelswal* van Jouk Terpstra. In het bij Callenbach uitgegeven *Polderkinderen in de winter* van P. Terpstra vormen vooral de Elfmerentocht en de Elfstedentocht het thema van het boek.

Noemenswaard zijn zeker ook twee boeken van veel oudere datum, destijds deel uitmakend van de toen populaire Stamperius-Bibliotheek (voor kinderen van 10-15 jaar). We doelen op *Bouke, de hardrijder* en op *Oude Wytseke*, beide geschreven door H. Bruining. Pedagogisch verantwoorde lectuur, want Bruining was onderwijzer. Maar hij was ook jaren secretaris van de ijsclub in Dokkum en dat is onmiddellijk af te lezen uit zijn kennis van zaken. In *Bouke, de hardrijder* krijg je bijvoorbeeld via de pen van Bruining een prima inzicht in de regels en het verloop van een ouderwetse kortebaanijderij.

Kinderboeken in de Friese taal

Het hoeft natuurlijk geen verbazing te wekken, dat in deze provincie met haar eigen taal ook kinderboeken in het Fries zijn geschreven. Relatief gezien zijn er eigenlijk niet eens zo heel veel gewijd aan de winterpret. Eén van de bekendste is het in de oorlogsjaren (1943) verschenen *Winterwille* van A. Bergsma. Het begint met een meisje dat het op de eerste tekening uitkraait van plezier: 'Ik kin allinnich, ik kin allinnich!' Inderdaad: het stoeltje kan aan de kant en ze doet haar eerste schaatsstreken zonder hulpmiddel. Die titel *Winterwille* gebruikten J. Vledder-v.d.Knoop en G.H. Vledder jaren later ook voor hun derde boekje over Jan en Klas. Een typisch schoolboekje (klas 4 – zoals dat toen nog heette) met versjes, verhalen en korte toneelstukjes.

Omslagillustratie van Sj. de Vries
die de baanveger nog even flink laat zweten

Voor de jeugd van 10-15 jaar schreef Rued Posthuma *Op aventúr*. Van dat boek bestaan twee drukken. De eerste uit 1947 kun je als verzamelaar van kinderboeken over schaats- en ijspret niet over

het hoofd zien. Die uitgave (Ujtjowerij Koster - Snits) heeft namelijk een hele aardige schaatscover. Het eerste hoofdstuk van het boek heet 'In hurdriderij'. Maar als het ijs na hoofdstuk 3 is weggedooid komen allerlei andere avontuurlijke belevenissen van de jeugd in die leeftijdsklasse aan de orde: eendenjacht, het zoeken van kievitseieren, vissen, etcetera. Twaalf jaar na de eerste uitgave verscheen in 1959 bij Drukkerij Laverman in Drachten een 'Twaalde printinge' (tweede druk dus). Een boek dat aan de buitenkant geheel niet de indruk wekt, dat het interessant is voor de al meer genoemde verzamelaar...

Elke boekenverzamelaar zal dat probleem herkennen: is een boek waarin hooguit één hoofdstuk of bijvoorbeeld slechts één aardige prent gewijd is aan je favoriete onderwerp interessant genoeg voor de collectie? Een vraag die iedereen uitsluitend voor zichzelf kan beantwoorden. We paktten bijvoorbeeld voor deze gelegenheid ook het boek *Durk en Djoke wurde grutter* van Jant Visser-Bakker van de plank. Van de dertig hoofdstukken is het 25e gewijd aan 'Reedride'. Is het daarmee een kinderboek over ijs- en winterpret? Nee dus! Al hadden wij indertijd zo onze persoonlijke redenen om het boek wél aan te schaffen. Het boekje *Rein en Richt op it iis* van C. Backx (uitgegeven bij Kok in Kampen) daarentegen is – de titel zegt het al! – geheel gewijd aan ijspret. Hoort dus – als je het tegenkomt – zeker in de verzameling.

Hapsnap

Daar laten we het ditmaal bij. De volgende keer graven we vast weer iets dieper. Na deel daarvan is dat dan slechts een enkel boek de revue passeert. Door hapsnap wat door onze boekenkast te dolen, hebben we via deze bijdrage wellicht het effect bereikt dat de geïnteresseerde lezer meerdere titels aan zijn zoeklijst heeft kunnen toevoegen. Bij voorbaat succes wensen.

Aly en Hedman Bijlsma

Belgische schaatsenmakers (3) - Jean Godfrin uit Brussel

De derde en laatste Belgische schaatsenfabrikant waarvan ik documentatie bezit is eigenlijk het minst interessant. Het gaat om een gevouwen A4-tje, waarvan hier alleen het voorblad is afgedrukt. Hoewel de tekst aangeeft dat de firma Godfrin is opgericht in 1910, is deze folder duidelijk van later datum.

Dat blijkt niet alleen uit het relatief lange telefoonnummer, maar ook uit de tien weergegeven modellen, allemaal metalen kunst-schaatsen, hun specialiteit. Godfrin mikte kennelijk op het publiek in het Palais de Glace van Brussel en mogelijk Parijs, hoewel het niet ondenkbaar is dat er eveneens een Nederlandstalige brochure heeft bestaan. Ook de firma De Boeck uit het Vlaamse Malderen betrok metalen schaatsen van Godfrin.

Houten schaatsen zijn niet in het assortiment opgenomen. Toch hebben ze die wel gemaakt én geëxporteerd: Wiebe Blauw heeft houtjes met het beeldmerk van Godfrin en een sticker van verkoper Raasveld uit Amsterdam er op. Frits Locher bezit een hakriempje met het Godfrinlogo. Volgens Wiebe is er

ook nog een Godfrinstempel gevonden in de inventaris van Frisia te IJlst, een mededeling die meer vragen oproept dan beantwoordt ...

Niko Mulder

Téléphone :
48.45.18

35

Registre Commerce
318.42

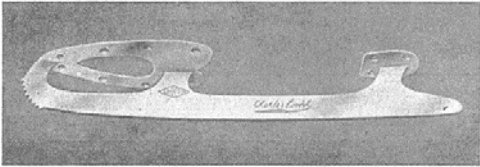
MANUFACTURE DE PATINS A GLACE
EN TOUS GENRES - FONDÉE EN 1910
PATINS DE LUXE ET ORDINAIRES
SPECIALITÉ DE PATINS POUR FIGURES
C. C. P. 35.72.20

JEAN

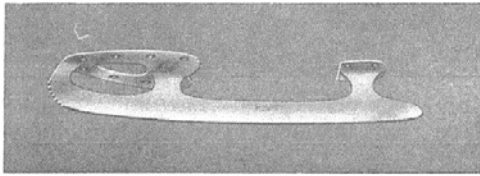
GODFRIN

147-149-151, rue de Haerne

ETTERBEEK-BRUXELLES IV

CH. LONDOT

SPECIAL-GODFRIN

De combinooor van Jan Kaay

In ons periodiek *Kouwe Drukte* nr. 8 kreeg Teun Wanink de teleurstelling te verwerken, dat hij geen zeldzame Gorterschaatsen bezat, maar een paar schaatsen die mijn vader had gemaakt.

In hetzelfde artikel deelde ik trouwens mee in de malaise, want vanaf de tachtiger jaren was ik van mening, dat ik het prototype van de combinooor in mijn collectie had. Dit gegeven vraagt om enige uitleg, laat ik beginnen bij Jan Kaay die in een aantal publicaties genoemd wordt als ontwerper van de combinooor.

Jan Kaay woonde in 1939 op een woon-schip in Wageningen en was een vriend van mijn vader. Dat deze vriendschap vanuit het schaatsen is begonnen, is wel zeker. In de winter 1939-1940, voor zover ik mij als vijfjarig jongetje kan herinneren, was het de enige keer dat ik op het havenkanaal, de verbinding tussen de Wageningse haven en de Rijn, geschaatst heb. De Rijn

zat vol met drijfs en ging zoals ze hier in Wageningen zeggen, plotseling zitten, waardoor het water in het kanaal zo snel steeg dat wij met behulp van een paar schippers en Jan Kaay van het ijs gehaald moesten worden. Ik had een paar natte voeten opgelopen en mocht bij Jan Kaay in zijn als woon-schip omgebouwde tjalk bij het kachelkje mijn voeten drogen. Toen heb ik ook de kracht gezien van kruiend ijs. Op de kop van de haven stond een stenen gebouwtje dat door het ijs volledig werd weggevaagd.

10 Mei 1940 redde Jan Kaay onze hond van een zekere dood door hem aan boord te nemen tijdens de evacuatie-tijd. Huisdieren moesten bij het abattoir afgeleverd worden. De oorlogsjaren waren mooie

schaatswinters, het was bij ons thuis dan ook een gezellige tijd. Mijn vader sleep schaatsen en was gespecialiseerd in het slijpen van noren. Ook Jan Kaay heeft menig kopje koffie gedronken bij mijn moeder, terwijl hij wachtte tot mijn vader zijn schaatsen geslepen had.

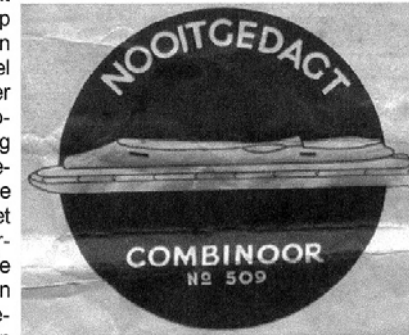
September 1944 liep het echter niet zo goed af met zijn woontjalk, uitvaren was niet meer mogelijk en na de oorlog vond hij zijn schip gezonken terug in het havenkanaal.

Bovenstaand verhaal geeft aan hoe onze relatie met Jan Kaay tot stand is gekomen. Na de oorlog was er een tekort aan

goede schaatsen, vooral natuurlijk Noorse schaatsen. Veel schaatsen waren gestolen. Wageningen was van half september '44 tot juni '45 verboden gebied, maar er waren nog genoeg Duitsers, Hollanders en later onze bevridders die van alles konden gebruiken dus ook schaatsen. Mijn vader's no-

ren waren ook gestolen. In het begin toen er nog geen handel was in schaatsen brachten de terugkerende studenten uitkomst. Er ontstond een levendige handel in tweedehands noren. Zo kocht mijn vader van de ene student een paar oude Hagennoren, van de andere student een paar Canadese noren met daarop een paar prachtige schaatsschoenen. Schoenen en noren werden samengesteld. In 1947 werd mijn vader geïnspireerd door Jan Kaay om aan de elfstedentocht mee te doen. Hij is tot Harlingen gekomen, wat gezien de omstandigheden geen slechte prestatie was.

Handige mensen maakten zelf een paar Noorse schaatsen, zoals de vader van Bert Lassche die ook voor zichzelf schaat-

sen begon te maken na de oorlog; daar is ten slotte een hele fabriek uit voortgekomen. Jan Kaay moet in die periode op het idee gekomen zijn van de combinooor. Mijn vader, die al heel wat houten schaatsen gemaakt had, werd gevraagd om een prototype te maken. De houten voetstapel was geen probleem, maar de buis en de glij-ijzers waren wat moeilijker. De glij-ijzers werden bij Super PB in Heerenveen besteld en de buis werd bij de machinefabriek Ledoux in Wageningen gemaakt. Het resultaat was een paar stevige, maar zware schaatsen. Nooitgedagt heeft het model in productie genomen. Mijn vader verkocht in de 60-er jaren de door hem gemaakte schaatsen aan een oud-collega van mij. Zo'n twintig jaar later, tijdens een lezing c.q. expositie in Wageningen, bood de bewuste oud-collega mij die schaatsen weer aan voor mijn verzameling, waarmee ik natuurlijk erg ingenomen was. Het verhaal inmiddels kennende van de **uitvinding** van Jan Kaay en de relatie die wij hadden met Jan Kaay, ben ik naar mijn vader gegaan en heb hem gevraagd of hij de schaatsen in opdracht van Jan Kaay gemaakt had. Dit werd door hem bevestigd, zodat ik tot nu toe van mening ben geweest dat ik het prototype van de combinooor in mijn bezit had.

Jan Kaay zal als publicist van schaatsverhalen en verwoed schaatsner, misschien wel op de hoogte geweest zijn van het bestaan van b.v. de Rodenhuis-Kingma Schaats. Ook de firma Nooitgedagt moet dit toch geweten hebben. Laten we eerlijk zijn, het is toch gemakkelijk om op het idee te komen:

We nemen de buizen van een Noorse schaats, we lassen daar een paar boutjes op, we maken een houten voetstapel, we combineren de twee delen en de combinooor is een model schaats.

Laten we het er maar op houden dat Jan Kaay het idee opnieuw naar voren heeft gebracht, dan bezit ik nog steeds het prototype van de combinooor. Ik ben wel nieuwsgierig hoe en waar dat verhaal van de uitvinding van de combinooor van Jan Kaay in de wereld is gekomen. Dus Nooitgedagtkenners zoals René Diekstra helpen jullie mij eens wat verder.

Bart van de Peppel

Opmerking redactie: in het volgende nummer maken we ruimte voor het originele patent voor de combinooor van Jan Kaay uit de collectie van Anrie Broere.

Rodenhuis-Kingmaschaats van Gorter

Een exemplaar van bovengenoemde schaats bevindt zich mogelijk in de collectie van Wim Molenveld uit Hengelo. Mogelijk, want het gaat om een paar zonder stempel, dat verder identiek is aan de afgebeelde Gorterschaats in ons vorige nummer. Bovendien komen ze uit de omgeving van Zwolle. In tegenstelling tot wat ik vermoedde is de 'buis' niet van ijzer, maar van hout en vormt deze één geheel met de voetstapel. (N.M. n.a.v. een telefonische mededeling van Wim Molenveld)

Durgerdammer vissers opnieuw in Vollenhove aan wal

Op 8 juli is in Vollenhove het kunstwerk de 'Durgerdammer Vissers' van Henny Zandjans onthuld, gemaakt in opdracht van de belangenvereniging Vollenhovestad.

Zoals bekend werden de drie Bordings in 1849 door Vollenhover vissers van een afkalfende schots aan land geholpen na een barre veertiendaagse zwerftocht over de Zuiderzee. Waar een avondje botkloppen al niet toe kan leiden ...

Het bronzen beeld, drie meter hoog en anderhalve meter breed, heeft een mooi plekje gekregen voor de kerk bij het ha-

ventje. Het heeft wat weg van een baken dat is opgebouwd uit driehoekige vormen. Dichterbij herken je de drie vissers op hun ijsschots; met de ruggen naar elkaar slaan ze de hand aan de botklopper, de ijsbijl en de netten. In hun midden staat de slee met ketel en zeil aan de mast.

Klaas Bording en zijn vrouw Anneke waren bij de onthulling aanwezig en vonden het heel indrukwekkend. Ze hebben een replica van het beeld (20 cm hoog) mee naar Durgerdam genomen, waar het in de kerk zal worden geplaatst. (nm)

Pronken met een prikslee

De tentoonstelling die Arie van der Werf afgelopen winter in het stadhuis van Enkhuizen hield, heeft hem geen windeieren gelegd. Voor een van de bezoekers was het de aanleiding om hem een echt familiestuk in de vorm van een mooie Hindelooper prikslee cadeau te doen.

De slee is gemaakt door Ulfert Valk, een van de drie gebroeders Valk die - hoewel afkomstig uit Hindeloopen - in Enkhuizen schaatsen hebben gemaakt. Ze gebruikten het stempel Gebr. Valk of Gebr. Valk en Co. Wiebe Blauw zal er in zijn nieuwe boek ongetwijfeld over uitweiden. Ulfert was lange tijd de afwerker van de schaatsen. Uit liefhebberij hield hij zich ook bezig met houtsnijwerk dat hij zelf beschilderde; in de Hindelooper trant uiteraard, want daar was hij mee grootgebracht.

Toen de familie Valk in 1909 verhuisde naar Enkhuizen was hij al met de slee bezig, maar hij heeft hem pas tussen 1915 en 1920 afgerond. Daarmee is het een vrij laat exemplaar, dat overigens alle kenmerken van een traditionele Hindelooper prikslee heeft.

Ulfert's slee is bijna een meter lang en 28 cm breed. Hij staat op ijzeren lopers, onderaan zo'n 3 mm breed, waarin een ronding is aangebracht, waardoor de slee veel wendbaarder werd op het ijs. De ijzers lopen zowel van achter als van voren door. Achter gaan ze haaks omhoog en voor zijn ze om de houten krullen van de zijwanden heengewerkt.

Het meest opvallend is de achterzijde, meestal spiegel of hakkebord genoemd en gewoonlijk de plek om een bijbels tafereel of allegorisch figuur in uit te werken. Ulfert Valk heeft hier op een vlak van zo'n 24 cm² de geblinddoekte 'Vrouw Justitia' ruim 1 cm diep in het hout uitgesneden. Onder haar voeten staat het woord 'Gerechtigheid'.

Ook de bovenranden van de zijwanden zijn uitgerfde en verder fraai beschilderd, niet alleen met de bekende Hindelooper sierkrullen, maar ook met twee bijbelse tafereelen. De ene zijde geeft een scene uit Lucas 10:30 weer: een aanslag op een handelaar, die van zijn geld en ezel wordt beroofd. Aan de andere kant wordt het verhaal vervolgt met Lucas 10:34 over de Barmhartige Samaritaan, die het slachtoffer redt en naar een herberg brengt.

Het zitvlak is in lichter kleuren beschilderd en jammer genoeg beschadigd. De stokken zijn een pronkstuk op zich met hun driekantige pikijzers en uitgeschulpte handvaten waar je zelfs je duimen in kwijt kunt.

De onderzijde van de slee is volgens Hindelooper gebruik bedekt met zon, maan en sterren, zodat men er buiten de winter, als de slee aan het plafond van de woonkamer werd gehangen, ook nog van kon genieten.

Deze fraaie aanwinst voor Arie's verzameling is in kleur te bewonderen op de middenpagina.

Niko Mulder (tekst)
Arie van der Werf (informatie)

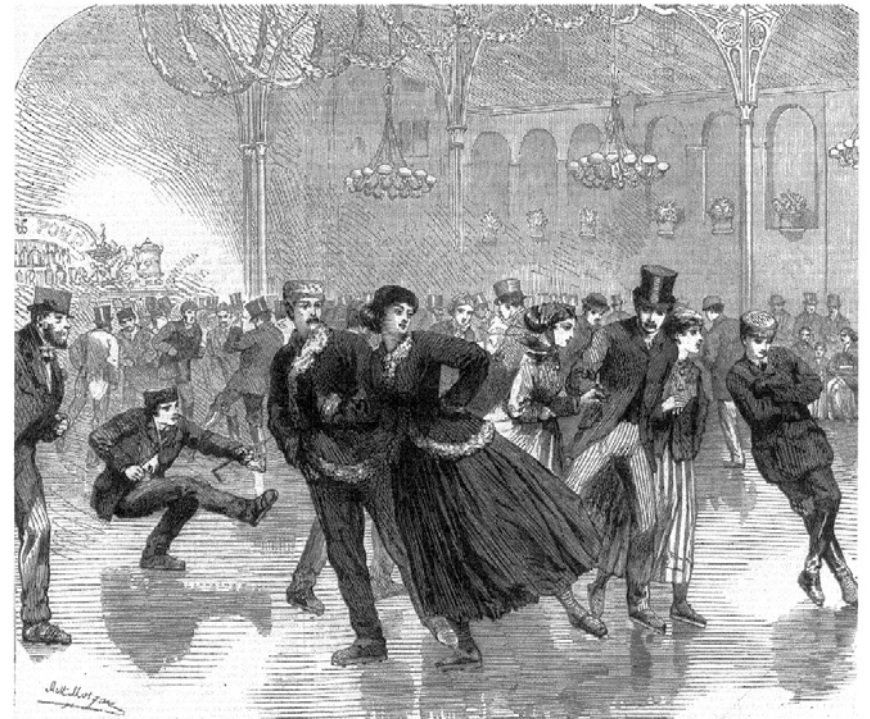
De geschiedenis van de skeeler (2) - eerste helft 20e eeuw

De drukinkt van de vorige *Kouwe Drukte* was nog maar nauwelijks opgedroogd, of nieuwe informatie over de oer-skeeler gleed de brievenbus binnen.

Uit bijgaande schets van de Floral Hall in Londen uit de *Illustrated Times* van 19 januari 1867 blijkt dat er destijds in de 'skating saloons' niet alleen op rolschaatsen, maar ook op wegschaatsen met drie

Onder het oog van het publiek en op de muziek van een vleugel kon je vervolgens je kunsten vertonen.

In het boekje *Figure and Fancy Skating* (Engelse editie) van George A. Meagher uit 1895 wordt geadverteerd met wiel-schaatsen van de 'The Pneumatic Road Skate Company' uit Londen. Het model heeft veel weg van de Ritter Road Skate

Op driewielige schaatsen in de nieuwe 'skating saloon', Londen (1867). Collectie Niko Mulder

wielen werd gereden. Volgens de bijbehorende tekst waren de wieltjes van rubber of een ander zacht materiaal en ging het om een Amerikaanse vinding. In de Floral Hall werden deze 'roller skates' tegen een zacht prijsje verhuurd door knapen die ze tevens razendsnel voor je onderbonden.

(zie KD8), maar met kortere spalken, die bovendien ingeklapt kunnen worden. In hetzelfde werkje wordt een heel hoofdstuk gewijd aan 'road skating' waarin ene kolonel Fox wordt opgevoerd die een militaire toekomst ziet weggelegd voor deze pneumatische schaatsen. Volgens hem zijn ze

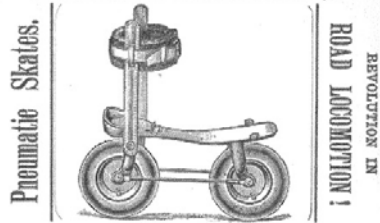
de oplossing voor de snelle verplaatsing van infanteristen. Beter dan de fiets, die je immers moest achterlaten in ruw terrein, kon je de wegschaats opvouwen en bij je steken om te voet verder te gaan. Of ze ooit volgens Fox' ideeën zijn gebruikt is mij niet bekend.

Mijn vorige artikel eindigde met de Anderson Road Skate uit Edinburgh. In een artikelje uit Boons Magazijn nr.10 van 1908 wordt de uitvinder genoemd van de Anderson Road Skate. Anderson was geen Schot, zoals je zou denken, maar een Zweed. Zijn 'Safety Road Skates', zoals ze toen officieel genoemd werden, hadden 'cushion' (schokdempende) banden en wieltjes van 17 cm middellijn. Ook hier werd de zwaarte - 1,5 kg per stuk - als een groot nadeel vermeld.

Interessant is te lezen dat in het begin van de 20e eeuw een Hollandse fabriek geprobeerd heeft de uitvinding van Anderson te verbeteren. Het verbeterde model heeft palmhouten wielen met een stalen kern en het gewicht is verminderd tot ongeveer 0,8 kg per stuk door het zware koperen verbindingstuk te vervangen door een tweetal holle stalen buizen, terwijl ook een rem is aangebracht, welke met een koord meer of minder strak kan worden aange-trokken. Deze wegschaatsen zijn met goed gevolg uitgeprobeerd bij het afrijden van de sluizen te Amsterdam.

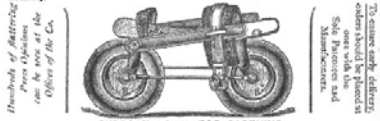
Opmerkelijk is dat men in die dagen niet zo zeer dacht aan een alternatief voor schaatsen, als wel voor fietsen (denk ook aan het franse woord 'patins-bicyclettes'), zoals blijkt uit het volgende citaat: 'Wij geloven echter niet, dat de wegschaatsen ooit de rijwielen zullen verdringen; wèl bieden de eersten boven de rijwielen het voordeel dat zij, niet gebruikt wordende, door hun geringe omvang overal gemakkelijk zijn mede te nemen.' Ook toen al speelden verkeerstechnische en juridische aspecten een rol: een wegschaatser wordt als voetganger beschouwd, een wielrijder als gebruiker van een voertuig. Na 100 jaar is de discussie over de plaats van de

THE PNEUMATIC SKATE COMPANY,
COPTHALL HOUSE, COPTHALL AVENUE, E.C.

WITH these Skates a speed of from 10 to 15 MILES an hour is easily attained on an ordinary Country Road, and they can also be used on a rough road, and up and down hill with perfect safety. The extraordinary interest taken by the public in them is unprecedented, and is pouring in from all parts of the World. Samples have been ordered by the Governments of France, Russia, Italy, Sweden, Japan, &c., who are much impressed with the future of this clever invention for Military purposes.

COLONEL FOX, H.M. Inspector of Gymnasia, in an article headed "A Century Revolution in Military Locomotion," in the United Service Magazine of January, 1895, says: "But, from what I have seen of the Rubber Skate for common roads, I think that we have here the best solution that has yet been found for the rapid movement of infantry."

THE PNEUMATIC ROAD SKATE CO., Limited,
COPTHALL HOUSE, COPTHALL AVENUE, LONDON, E.C.

Advertentie uit *Figure and Fancy Skating* (1895)

skeeler in het verkeer - terecht dankzij de technische vooruitgang weer in volle hevigheid losgebarsten.

Helaas is van het hierboven beschreven type geen enkel exemplaar bekend en ook weet ik niet welke 'Hollandsche fabriek' deze exemplaren gemaakt heeft. Misschien de Groninger Rijwielabriek, die - zoals we in *Kouwe Drukte* nr.8 zagen - adverteerde met de Pneumatic Schaatsen? Dit type lijkt echter veel meer op een moderne versie van de Ritter Road Skate uit eind 19e eeuw. Of was het de firma Luyt uit Krommenie, die in de twintiger jaren een tweewielige wegschaats op de markt bracht waar vrij veel over bekend is? De laatste naam lijkt mij waarschijnlijker, want de verbeterde 'Hollandse' Anderson Road Skate met de palmhouten wiel-tjes is in Amsterdam uitgeprobeerd.

We kunnen zonder veel overdrijving stellen dat de tweewielige wegschaats, gefa-

briceerd door bovengenoemde firma, de eerste oer-skeeler in Nederland is geweest, waarop ook schaatsers gereden hebben en waarmee zelfs wedstrijden gehouden zijn.

De uitvinder

De Amsterdammer Theodoor van Buuren is de waarschijnlijke uitvinder van deze eerste Hollandse wegschaats. Ongetwijfeld heeft hij zich laten inspireren door de Anderson Road Skate. Rond 1920 heeft hij zich waarschijnlijk intensief bezig gehouden met zijn ontwerp en was hij enkele jaren later zover dat hij het aandurfde hier octrooi op aan te vragen. Dit deed hij om precies te zijn in november 1922. Het octrooi is inderdaad ook verstrekt (onder no. 11374) en wel op 16 april 1924. Waarschijnlijk is de firma Luyt meteen met de fabricage begonnen, want uit die periode is ook een zeldzame affiche bekend, ontworpen door Dilo, ook illustrator van kinderboeken.

Deze firma heeft de zaken fors aangepakt en heeft ook in het buitenland patent op haar produkt gekregen, o.a. in Duitsland.

Grappig is te merken dat de wegschaats in het Duits 'Fahrradschuh' genoemd wordt (dus vertaald fietsschoen)

Advertentie van Luyt & Co. Collectie Anrie Broere

Tweewielige
WEGSCHAATS
Ned.-Octrooi N° 11374
Octrooi reeds verkregen voor verschillende landen.

GESCHIKT VOOR ALLE WEGEN.
Fabrikant en Verlegvoorzijger voor Nederland: LUYT & Co., Krommenie.

Affiche door Dilo (1924). Collectie Anrie Broere

en niet alleen als sportartikel, maar ook als vervoermiddel vermeld wordt. Ook lieten zij reclamefoldertjes drukken, waarop wedstrijdmomenten afgedrukt stonden en - uiteraard de prijs: fl 17,50 (voor die tijd een pittig bedrag). Heel veel exemplaren zullen er van deze wegschaats dus wel niet verkocht zijn....

In de octrooi-aanvraag van 1922 werd nog gesproken over luchtbanden. De tot nog toe bekende exemplaren hebben echter massieve bandjes. Over een rem wordt niet gesproken; men heeft het over een 'sleepstuk' achter het achterste wiel-tje (zie afbeelding in kleur op de middenpagina). Van Buuren zit ondertussen ook niet stil en dient een nieuwe aanvraag in op zijn

bestaande wegschaats. Deze keer met een verbetering, zodat met deze wegschaats ook het 'kunstrijden' beoefend kan worden. De aanvraag - voor een tweewielige wegschaats, waarvan het voorwielje draaibaar is om eene as, loodrecht op de voetplaat - wordt gedaan in december 1923 en ook nu wordt hem het octrooi (Nr. 13258) toegekend. Van dit type zijn geen exemplaren bekend.

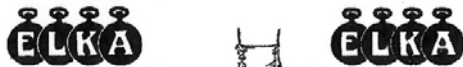
Uitnodigingswedstrijd

Waarschijnlijk om de tweewielige wegschaats te promoten heeft men onder leiding van het wedstrijdcomité 'De Elka Rondrit' (wie kent die club?) een uitnodigingswedstrijd georganiseerd op 7 juli 1926 in het Vondelpark over een lengte van 300 meter. Onder de deelnemers komt men bekende namen tegen: Coen de Koning, zijn zoon J.P. de Koning, W. Kos uit Oudkarspel, Mettes uit Haarlem (de opa van Yvonne van Gennip!), driemaal de naam Pronk uit Warmenhuizen en - opmerkelijk - tweemaal D. Luyt: één uit Assendelft en één uit Krommenie. Opmerkelijk omdat de firma Luyt uit Krommenie de fabrikant was van de tweewielige wegschaats. Helaas is van deze wedstrijd geen verslag bekend Wel heel bijzonder is dat de nu 88-jarige Jaap Havekotte toen als 14-jarige 'jongeling' deze wedstrijd gezien heeft omdat hij, zoals hij zelf zegt, daar vlak in de buurt woonde. Zoveel indruk hadden deze noviteiten op hem gemaakt dat hij ze nu, na maar liefst 74 jaar, nog vrij nauwkeurig kon beschrijven.

Anrie Broere

DE TWEEWIELIGE WEGSCHAATS

Prijs 3 cent.

Gepatenteerd in verschillende landen.
Ned. Octrooi 11374

UITNODIGINGSWEDSTRIJD VOOR HARDRIJDERS

ONDER LEIDING VAN HET WEDSTRIJD-COMITÉ „DE ELKA RONDRIJT“
(Goedgekeurd bij Kon. Besl. d.d. 11 Mei 1926)

op **WOENSDAGAVOND 7 JULI 1926**

in het **VONDELPARK** tusschen **Stadhouderskade** en **Van Baerlestraat**
Baanlengte 300 Meter — **Aanvang half acht**

LIJST DER DEELNEMERS

1. BARTELD, H.	Groningen
2. BEEN, K.	Amsterdam
3. BOOT, T.	Purmerend
4. DEKEMA, P.	Amsterdam
5. ERNST, H.	Den Haag
6. HAAG, A. J.	Delft
7. HARTZ, S.	Noordwijk a. Zee
8. HOOFTMAN Jr., T.	IJsselmonde
9. KONING, C. J. de	Edam
10. KONING, J. P. de	Purmerend
11. KOS, W.	Oud Karspel
12. KRUL, H. C. J.	Groningen
13. LOUWEN, C.	Ouderkerk a.d. Amstel
14. LUYT, D.	Assendelft
15. LUYT, D.	Krommenie
16. METTES, G.	Haarlem
17. MOL, J. de	Schoten
18. PRONK, C.	Warmenhuizen
19. PRONK Jr., M.	Warmenhuizen
20. PRONK, N.	Warmenhuizen
21. SMIT, Joh.	Weesp
22. STAM Jbn., Jb.	Monnikendam
23. TOXOPEUS, H.	Bierum (Gron.)
24. VRIES, R. de	Purmerend
25. VRIES, S. de	Haarlem

MUZIEK VAN HET AMSTERDAMSCH POLITIECORPS

Collectie Niko Mulder

Stempelkaart (19)

Naam: René Diekstra
Jonathanstraat 11
5632 NW EINDHOVEN
040-2411289

Voormalig beroep: Productpresentator
(mooier woord voor etaleur) en decorateur

Verzamelaar: sinds zo'n kleine 20 jaar; ik heb de Poolster leren kennen via wijlen mede-oprichter Toon Dietvorst uit Breda. Ik heb mijn eerste expositie in het postkantoor van Eindhoven samen met hem gedaan.

Topschaats: teveel om hier een speciaal paar uit te lichten. Wel het vermelden waard: alles wat nog over is van de experimenten van Ubel Wierda heb ik in mijn bezit, inclusief patent. En een serie glissen en fragmenten waaronder met nog nooit beschreven doorboringen in het bot.

Bijzonder boek: o.a. het nog niet opengesneden en ingebonden boek *Schaatsenrijden* door Mr J. van Buttingha Wichers en een weerkundig boek uit 1756, samengesteld door Nicolaas Duyn.

Ander topobject: de schaatsen die ik kreeg van Prins Willem Alexander, waarop hij de elfstedentocht heeft gereden.

Speciale belangstelling: mijn belangstelling gaat vooral uit naar materiaal en gegevens van Nooitgedagt, IJlst. (Dit is een verzameling binnen een verzameling). Verder allerlei winterse objecten en reclamemateriaal in het bijzonder.

Tip Kouwe Drukte: laat foto's en prenten eerst lithograferen. Kost niet zoveel en komt de kwaliteit van het blad ten goede. Probeer de achterkant van de cover voor een advertentie te verhuren en betaal hiermee de extra drukkosten.

Aanbeveling Poolster: maak de Poolster niet te zakelijk, laat het wel "gezellig" blijven.

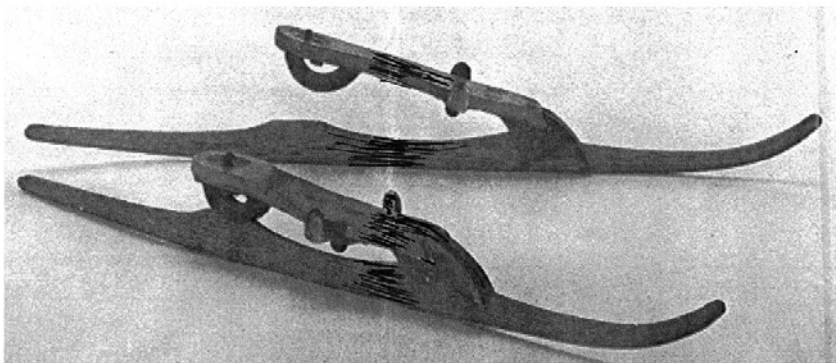

'mijn belangstelling gaat vooral uit naar ...'
Advertentie uit de Sinterklaastijd (1951)

De river skate - een klapschaats met klauwen

Het is al meer dan een jaar geleden dat Jan Biegelaar me een artikeltje uit een Canadees tijdschrift in mijn handen duwde. 'Misschien kun je er wat mee'. *Good Skates* luidde de titel en daarboven prijkte een foto van een houten klapschaats!

schoen of laars van de schaatser werd geklemd, greep bij elke voorwaartse afzet een van de klauwen in het ijsoppervlak. De ijzeren schenkels zijn erg lang (zo'n 70 cm) en breed om extra stabiliteit te geven.

Houten river skates. Illustratie uit: *City & Country Home*, maart 1984

Hoe bijzonder ook - het artikel bleef liggen. Er is ook zoveel kopij...

Afgelopen zomer was ik op bezoek bij Fred de Vegt. Wat een prachtige collectie topstukken heeft deze aan het ijs verkochte liefhebber in zo'n dertien jaar tijd bij elkaar verzameld! Eén van de laatste modellen die hij liet zien was ...

'Die ken ik', riep ik uit en vertelde over het Canadese blad. Fred kon het nauwelijks geloven, ik moest eerst maar eens een kopie sturen. Hij demonstreerde de werking: als je het voetblad hoog opklapte grepen een paar metalen klauwen aan de voorzijde ervan in het ijs. 'Om te remmen' dacht Fred, maar dat bleek bij nalezing van het artikeltje toch niet te kloppen.

De informatie die we hebben is summier. Op 20 januari 1891 is er patent op verleend, maar we weten niet aan wie. De schaatser is ontworpen om het ijzer continu in contact te houden met het ijs. Vanwege het scharnierende voetblad, waaraan de

Het eerste waaraan je moet denken is de langlaufski. Want als het ijzer continu op het ijs moest blijven, was er dus geen sprake van een zijwaartse afzet, noch van optrekken en bijhalen van het been. Om af te zetten leunde je kennelijk voorover om de ijzeren klauwen hun werk te laten doen. Al zou het me niet verbazen als er ook stokken of een soort ijshaken bij te pas kwamen.

De naam 'river skates' (geen merknaam) duidt er wellicht op dat ze werden gebruikt op het rauwe en meestal besneeuwde ijs van de Noord-Amerikaanse binnenwateren.

Fred zal zijn schaatser - die op een paar onderdelen iets afwijken van het model op de foto uit het Canadese blad - op de a.s. bijeenkomst in Lelystad ten toon stellen. Voorlopig moeten jullie het doen met de foto's op de middenpagina.

Niko Mulder

Oproep

Wie heeft mogelijk materiaal met betrekking tot de **Utrechtse IJclub de Zilveren Schaats**?

In het aprilnummer 1999 stond een kort artikeltje van Anrie Broere over de Utrechtse IJclub De Zilveren Schaats (1879 - 1942). Omdat ik zelf bij het water woon dat nu Zilveren Schaats heet en waar de vereniging haar baan had, was ik al een tijdje bezig met het uitspitten van de geschiedenis van deze vereniging. Een geschiedenis die nog interessanter blijkt te zijn dan Anrie al aangaf, met name door wie er zoal lid van was.

Om wat te noemen, één van de bestuurders van de Zilveren Schaats, dhr. G.J.M. Couvée, bestuurslid van 1912-1941, was vanaf 1915 ook bestuurslid van de KNSB, na 1929 zelfs president van de KNSB.

G.J.M. Couvée
Foto uit: Gedenkboek van den KNSB (1932)

Het is helaas echter zo dat ik tot nu toe, ondanks uitvoerig archiefonderzoek, maar weinig archiefmateriaal heb kunnen vinden van deze vereniging en dat ik dus alles via kranten, biografieën en andere literatuur moet achterhalen. Via de Kouwe Drukke verkreeg ik al een kopie van de statuten van de vereniging en enkele lidmaatschapskaarten, wat een welkome aanvulling was en interessante informatie gaf.

Mijn vraag is nu of er bij de lezers wellicht nog meer materiaal is verzameld met betrekking tot deze vereniging.

Ik denk dan aan zaken als:

- Archief, ledenlijsten, aankondigingen, notulen, verenigingspublicaties, etc.
- Lidmaatschapskaarten, statutenboekjes.
- Foto's.
- Brieven.
- Wedstrijdverslagen, medailles.
- Idem met betrekking tot de Stichtse IJsbond (1907 - 1922) waar de Zilveren Schaats actief lid van was.
- (echte) Zilveren Schaatsjes (het insigne dat bestuurders droegen aan een rood-wit zijden lint en die ca 5 cm. groot geweest moeten zijn).

Mijn interesse is zuiver historisch, dus het gaat mij niet om ruilen of verzamelen, maar om kennis te nemen van brokjes verleden ten behoeve van mijn onderzoek.

Gaarne reacties naar:

Bas Nugteren
Frederik Hendrikstraat 45
3583 VG Utrecht
030 - 251 6543

Karen Davidse reageert op 'Lang leve de vrije markt?'

Het stukje van Niko Mulder in Kouwe Drukte 8 sprak mij erg aan.

Toegegeven, ook ik heb bij de heer Kedde gekocht, zoals in bijna alle voorgaande jaren. Voor een beginnend verzamelaar, zoals ik, zit er meestal wel wat leuks bij. Jammer is 't wel dat de mooiste schaatsen al op vrijdag worden verhandeld (7 uur !!) en ik twijfel dan ook elk jaar of ik nog wel naar de verzamelbeurs zal gaan, want op zaterdag is er meestal al niet veel meer. Voor mensen die sowieso niet op

vrijdag kunnen, is dit niet leuk.

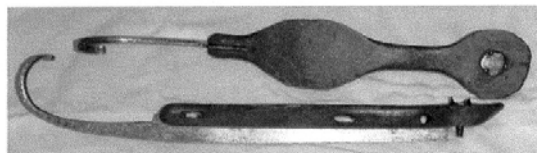
Het idee van een veiling vond ik dan ook prima. Ik weet dat andere verzamelclubs dit ook doen (bijv. 'De Weergever' met oude grammofoons etc.). Jammer dat niet alle leden hier achter staan. Ik hoop dat in de toekomst hierin wat zal veranderen en de mooiste schaatsen Nederland niet meer zullen ontglippen!! (ook al zijn ze van buitenlands fabrikaat).

Karen Davidse

Herhaalde oproep Zuid-Hollandse schaatsenmakers

De oproep in het vorige nummer leverde al enkele reacties op, onder meer van Karen Davidse en Harrie Karssies. Van sommige andere verzamelaars weten we dat ze de Alblasserwaard en omstreken in hun collectie hebben.

Wil iedereen die schaatsen en/of documentatie heeft uit dit gebied dat meenemen naar de verzamelbijeenkomst op 7 oktober a.s.? Met jullie toestemming kunnen er dan foto's of fotokopieën van worden gemaakt voor het jubileumnummer (10) in december. Alvast bedankt. (red.)

Linschoter schaats uit de Alblasserwaard?
Collectie Cees den Braber. Foto: Nico Pleterman

Boek en zopie

Amerikaans boek over antieke schaatsen

In het najaar komt in de Verenigde Staten het boek *Antique Ice Skates For The Collector* uit. Het is geschreven door verzamelaar Russell Herner.

Dit boek bevat 253 kleurenfoto's en illustraties van schaatsen, patenten, schaatser's e.d. Verder een complete beschrijving van elke schaats (oorsprong, datum, lengte, hoogte), een paar hoofdstukken over historie, ambacht, Holland, Engeland, Duitsland en Amerika en over het schoonmaken en het behoud.

Het wordt uitgegeven met harde koft en is circa 21 cm hoog en 27 cm breed, dus bijna A4.

Wie in de aanschaf van dit boek geïnteresseerd is, kan zich tot 7 oktober opgeven met naam, adres via Frits Locher (Prof.Lorentzstraat 15, 7557 AV Hengelo). De prijs en de verzendkosten zullen in de loop van september bekend zijn. Voor wie dat wil zal Russell het boek signeren.

Tijdens onze verzamelaarsdag op 7 oktober a.s. zal Frits een definitieve intekenlijst bij zich hebben.

Boek en zopie (vervolg)

IJscub 'Hard Gaat le' een eeuw actief in Landsmeer

Ter gelegenheid van ons 100-jarig jubileum hebben wij een boek laten maken. Volgens een kenner behoort het tot de 25 % betere schaatsjubileumboeken. Het boek telt 104 bladzijden A4 formaat en is ingebonden met stiksel.

Het boek is qua vormgeving te vergelijken met het laatste Elfstedenboek 'De Tocht der Tochten' van Drs. Lolkama en staat vol met foto's, anekdotes en verhalen van de de Waterlandse ijscub vanaf 1900 tot heden. Veel informatie is ook gewonnen via het naspeuren van krantenartikelen vanaf 1899.

'Hard Gaat le' was een van de organiserende clubs van de eerste wedstrijd/toertocht van de Zaanstreek/Waterland, de '20 dorpentocht' in 1917 met start en finish in Amsterdam-Buiksloot en als winnaar de Edammer J.P. de Koning (Nederlands kampioen 1914).

De vereniging is sinds 1963 koninklijk erkend, en werd tijdens haar 100-jarig jubileum onderscheiden met de Koninklijke Erepenning.

Ze heeft 900 gezinnen als lid wat gelijk staat aan 1/5 deel van de bevolking van Landsmeer, heeft een natuurijsbaan en organiseert mede, ijs en weder dienende, de Waterland-West toertocht. Wij geven les aan enkele honderden leden van 6 tot 60 op de Jaap Edenbaan. Ons bekendste lid is Arjan Schreuder, winnaar van de Alternatieve Elfstedentocht op de Weisensee dit jaar.

Het boek is te verkrijgen door storting van fl.45,-(incl. verzendkosten) op de RABO rek. 33.44.68.051 van H.G.I. onder vermelding van 'jubileumboek'.

Haijo van der Werf, voorzitter HGI

Slagen op het ijs - Bram Buruma en anderen

Volgens het voorwoord van 'Slagen op het ijs' is een boek over schaatsen - voor een deel - ook het verhaal over AEGON. Gezien het voorgaande is het dan ook vrij logisch te constateren dat dit boek een uitgave van KNSB-hoofdsponsor AEGON is.

In het boek staan de vele schaatsherinneringen sinds de strenge winter van '63 beschreven.

Er is gekozen voor een chronologische indeling in tijdvakken. Een fotografisch overzicht wordt steeds gevolgd door interviews met de ijssterren uit die periode. Overigens komen ook diverse andere personen aan het woord zoals Leen Pfrommer en Erica Terpstra.

'Slagen op het ijs' is een prettig leesbaar boek, dat een goed overzicht geeft van de voorbije gouden jaren van het Nederlandse schaatsen. In dat opzicht is het overigens erg jammer dat het wereldkampioenschap dat Henk van der Gift in 1961 in het Zweedse Gothenburg behaalde vergeten wordt. Dit kampioenschap vormde juist de aanzet tot de latere Nederlandse schaats-successen. Een ander minpuntje aan het boek is dat de feitelijke informatie in de foto-overzichten niet altijd correct is.

Het boek is - nog in beperkte oplage - gratis te bestellen op het hoofdkantoor van AEGON te Den Haag. Telefoonnummer 070-3448819.

Tom Streng

Van de redactie

Kouwe Drukke is een uitgave van 'De Poolster', verzamelkring van winterse objecten, en verschijnt drie maal per jaar.

Abonnement f 40,- per jaar inclusief verzendkosten en de omslagkosten van de jaarlijkse bijeenkomst.

Misdrukken, bezorgfouten of iets dergelijks zo snel mogelijk doorbellen a.u.b. naar Bart van de Peppel, 0318-416489.

Redactie-adres:

Niko Mulder
Schoener 48-01
8243 XT LELYSTAD
tel. 0320-251663
e-mail: ysvogel@compuserve.com

Leden redactie:

Anrie Broere, tel. 0316-223081
Bart van de Peppel, tel. 0318-416489
Nico Pieterman, tel. 0180-513743
Tom Streng, tel. 0348-563100

Voorzitter/De Poolster:

Matthy van Klaveren
tel. 0251-241492
icu12191@euronet.nl

Secretaris:

Huub Snoep
tel. 023-5613848
sndoos@xs4all.nl
fax: 023-5572340

Penningmeester/Ledenadm.:

Bart van de Peppel
tel. 0318-416489
bwvdpeppel@freeler.nl

Lid:

Wiebe Blauw
tel. 071-5175873
w.blauw@planet.nl

Abonnement

Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht f 40,- over te maken op gironummer **7753528**

t.n.v. B.W. v.d. Peppel - inz. Poolster
Marijkelaan 7
6721 GN BENNEKOM

Vermeld vooral - inz. Poolster - achter B.W. v.d. Peppel!

Kopij

Voor het decembernummer van *Kouwe Drukke*, dat vlak voor de Kerst zal verschijnen, moet de kopij

uiterlijk vrijdag 3 november 2000

binnen zijn op het redactie-adres. Handgeschreven, getypt, op diskette of per e-mail, het is ons om het even. Kleine berichtjes kunnen ook worden doorgebeld, maar a.u.b. niet op het allerlaatste moment.

Inhoud decembernummer (onder voorbehoud)

Schaatsen uit de Alblasserwaard
De geschiedenis van de skeeler (3)
Kunstijs in Parijs - Le Pole Nord
De schaatsfabriek van Co Lassche in Amstelveen
Herinneringen aan Elfstedentochten (1)
Amerikaanse schaatsenmakers - J.A. Whelpley
Spelletjes op het ijs (1), en nog veel meer

De inhoud van artikelen in *Kouwe Drukke* mag zonder schriftelijke toestemming van de auteurs niet worden gebruikt voor andere publicaties.

MARTIN
TRADE MARK

**FOLD
TO SLIP
INTO POCKET
OR MUFF**

**Folding
Pocket Skates**

*No Bulk
No Bother*

Martin Skates have all the virtues of the old style skates, *plus compactness*; they fold flat to carry in the wallet. Cost no more. Will cling to new or worn-down heels; are strong and smart in appearance.

A pair in a wallet; will fit any shoe. Ask your dealer or write us for free booklet C.

Martin Skate Co., Boston, Mass.

Advertentie voor Martin's opvouwbare zakschaats (1908)
Collectie Teun Wanink

Behoort bij ISSN 1572-4476

Digitale reprint Kouwe Drukke nr. 9 3e jaargang september 2000
Uitgave van de St. "De Poolster"

B.W. van de Peppel, Marijkelaan 7, 6721 GN Bennekom
Tel. 0318 416489, e-mail: b.w.vd.peppel@hccnet.nl